

Working Papers in Sociology 2 / 2017

ISSN 2453-6970

**Reflexia stavu životných podmienok a migračné
stratégie mládeže v málorozvinutých regiónoch**

Slovenska

Peter Gajdoš – Katarína Moravanská

December 2017

Reflexia stavu životných podmienok a migračné stratégie mládeže v málorozvinutých regiónoch Slovenska

Sledovaná problematika v širších sociálno-priestorových kontextoch¹

Peter Gajdoš – Katarína Moravanská²

I. Základné teoretické a koncepcné východiská a výskumné zámery projektu

Problematika marginálnych resp. málorozvinutých regiónov, ktorej sa venujeme v našom výskumnom projekte VEGA (*projekt VEGA - Sociálna marginalita území Slovenska*), predstavuje multidimenzionálny problém, ktorého významnou dimenziou je sociálna resp. sociálno-priestorová problematika. Pri analýze sociálnej marginality území sme identifikovali dôležité postavenie niektorých sociálnych skupín obyvateľstva týchto regiónov, ktorých ľudský aj sociálny a vzdelanostný kapitál sa stávajú rozhodujúcim faktorom rozvojových potencialít daného územia. Takouto sociálnou skupinou je aj mládež a jej aktuálna i perspektívna pozícia a úloha v rozvojových disponibilítach sociálno-ekonomického i sociálno-demografického a socio-kultúrneho rozvoja územia.

Na druhej strane štatistické údaje a analýzy dokumentujú, že najmä málorozvinuté regióny strácajú obyvateľstvo hlavne z dôvodu sťahovania sa z týchto regiónov. Medzi migrantmi z málorozvinutých regiónov dominuje mládež, ktorá tvorí hlavnú zložku sťahujúcich sa a to tak na regionálnej, ale hlavne v nadregionálnej a nadnárodnej migrácii. Reálna situácia v životných podmienkach ako aj v perspektíve ich uplatnenia a života v týchto regiónoch ich nedokáže sídelne resp. regionálne stabilizovať a motivovať v zapájaní sa do rôznorodých aktivít v tomto území. Táto skutočnosť značne komplikuje revitalizačné a rozvojové programy v týchto regiónoch a znižuje ich atraktivitu v oblasti podnikania, bývania a života v týchto územiach. Tento rozmer problematiky marginálnych regiónov považujeme v kontexte výskumných zámerov nášho projektu zameraného na marginálne územia za významný a aktuálny.

V tomto kontexte by sme sa chceli v tomto príspevku zamerať práve na sociálno-priestorovú dimenziu problematiky mládeže, na jej hodnotenie životných podmienok v sídle a regióne bydliska, ako i na reálne či potenciálne migračné stratégie v kontexte ich životných predstáv a zámerov, s dôrazom na málorozvinuté regióny. Ide o širokospektrálny problém, ktorý je daný špecifikami sídelných či územných typov na Slovensku, ktoré vykazujú odlišnosti jednak pokiaľ ide o zastúpenie mládeže a taktiež podmienkami, ktoré pre rozvoj a seba-realizáciu mládeže vytvárajú a generujú tak aj rozdiely v mobilityných preferenciách, identitách a životných stratégiách mládeže. Práve analýzou špecifickej problematiky mládeže/študentov v málorozvinutých regiónoch, ich hodnotenia stavu životných podmienok

¹Táto štúdia vznikla v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0078/17 Sociálna marginalita území na Slovensku

²Kontakt: peter.gajdos@savba.sk, katarina.moravanska@savba.sk, Sociologický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64, Bratislava, Slovenská republika

a záujmu sídelne sa stabilizovať v obci resp. regióne bydliska, chceme obohatiť optiku pohľadu na problémy a rozvojové možnosti týchto regiónov.

Špecifikum problémovej situácie, na ktorú sa orientujeme má *niekoľko zásadných významových polôh a problémových vrstiev*. A to tak pokiaľ ide jej teoreticko-metodologické východiská, analytické kontexty, ako aj o možné aplikačné efekty. Podiel mládeže v populácii na Slovensku dlhodobo klesá, pričom tento pokles je sprevádzaný nerovnomerným zastúpením populácie mladých ľudí v regiónoch Slovenska i v rámci jednotlivých typov sídiel (pozri sociálnu sídelnú typológiu Gajdoš – Moravanská 2016). Okrem demografických faktorov (poklesu pôrodnosti), ktoré vplývajú na pokles podielu mládeže v populáciách jednotlivých územných celkov, je výrazným faktorom vplývajúcim na tento pokles i sťahovanie sa mladých ľudí z určitých regiónov a typov sídiel. Problémom je predovšetkým odchod (emigrácia) kvalifikovaných, vzdelanejších mladých ľudí z vidieka do miest (hlavne do Bratislavy) a emigrácia z málo rozvinutých regiónov do rozvinutých regiónov Slovenska a do zahraničia. Tieto tendencie sa prejavujú i v preferenciách mládeže a životných stratégiách, ktorých súčasťou je často emigrácia z obce, regiónu a i krajiny svojho trvalého/prechodného bydliska.

Významným problémovým blokom nášho výskumného zámeru *bola analýza populačnej situácie v okresoch SR s dôrazom na zmeny vo vekovej kategórii mládeže*. Zámerom bolo identifikovať územia resp. sídelné typy, ktoré prechádzajú najvýraznejšími zmenami pokiaľ ide o mládež a tiež indikovať niektoré dopady, ktoré takéto vývojové zmeny v kategórii mládeže majú na demografickú, ale aj sociálnu a ekonomickú situáciu daného územia.

V súčasnosti sa väčšina obcí a regiónov na Slovensku stretáva s problémom klesajúceho počtu/podielu mládeže, čo často vedie k nedostatku kvalifikovanej pracovnej sily pre potreby hospodárskej základne regiónu, k nedostatku kvalitných ľudí pre samosprávy a iné inštitúcie lokálnej i regionálnej úrovne, k nezájmu investorov o niektoré územie z dôvodu nízkej kvality ľudského potenciálu územia či sídla, ku klesajúcemu počtu obyvateľov obcí a regiónov (niekedy po úroveň schopnú ešte zabezpečiť regeneráciu spoločenstva), k šíreniu sa kritických postojov k regiónu, k útlmu záujmu o región a aktivít pre región a k celkovému oslabeniu regionálnej identity mládeže. Spoločenské okolnosti, v ktorých prebiehajú (reálne či potenciálne) procesy migrácie mládeže sa na Slovensku výrazne zmenili po roku 1989, pričom stratégie regiónov na udržanie, resp. pritiaženie mladých ľudí do regiónov sa začali rozvíjať až v poslednom období. Mnohé samosprávy v spolupráci s ďalšími subjektmi sa už vo svojich politikách snažia mladých ľudí v územiach udržať a realizujú rôzne opatrenia vedúce k stabilizácii/ resp. k pritiaženiu mladých ľudí do svojich území. Komplexnejší systém stabilizácie tejto subkategórie populácie v regióne odkiaľ pochádza resp. na Slovensku je zatiaľ skôr vo svojich počiatkoch.

Jedným z analyzovaných problémových blokov nášho príspevku je *migrácia mládeže*, pričom *dôraz nie je položený na analýze samotnej priestorovej migrácie, ale ťažiskovo na migračných preferenciách mládeže*. Migračné toky potvrdzujú silnú atraktivitu centrálnych regiónov, najmä pre mladých ľudí, avšak indikujú aj nízku atraktivitu a štrukturálne slabé stránky okrajových vidieckych regiónov a starých priemyselných centier, ktoré stratili atraktivitu v konfrontácii s novými štrukturálnymi zmenami, kedy výrazne vystupujú aj ich štrukturálne slabé stránky na národnej úrovni. Vo všeobecnosti však možno identifikovať výrazný migračný tok mládeže smerom k ekonomicky silným regiónom a/alebo regiónom s vysokou kvalitou života (práca, trávenie voľného času, atrakcie), ale aj smerom k niektorým krajinám EÚ, naj-

mä zo západnej Európy. Táto migračná orientácia je tak *reálna* (najmä u vysokoškolskej a post-vysokoškolskej mládeže), ako aj *potenciálna* (najmä u stredoškolskej mládeže).

Presun časti populácie z okrajových regiónov do centrálnych lokalít (a ekonomicky silnejších krajín) komplikuje udržanie kvalitnejších ľudských potenciálov (ich významnú súčasť tvorí práve mládež), ale aj jestvujúcej infraštruktúry (sociálnej, zdravotnej, vzdelávacej, voľnočasovej a pod.) v okrajových regiónoch. Mládež tvorí dôležitú súčasť rozvoja lokálnych spoločenstiev, ktorá nie je ničím iným nahraditeľná (Wheeler –Thomas, 2011). S migráciou mládeže do iných regiónov sa môžu spájať aj špecifické sociálno-kultúrne problémy napr. oslabenie väzieb s rodinou, ktorá pôsobí zvyčajne ako základná sociálna sieť redukujúca sociálne riziká, s ktorými sa mládež môže stretnúť, prípadne aj oslabenie iných väzieb (priatelia, obec, región..). S intenzívnou migráciou mládeže sú konfrontované najmä niektoré regióny či sídla a mestské oblasti. Na odchod mladých ľudí z regiónov, resp. ich imigráciu do iných regiónov môžu vplyvať viaceré faktory. Patrí k nim stav regiónu - jeho rozvinutosť a rozvojové možnosti - i všeobecný obraz mladých ľudí o stave regiónu, v ktorom žijú a o možnostiach, ktoré im ponúka pre život.

Objektívne treba priznať, že súčasná sociálno-ekonomická situácia dostáva do pohybu za prácou veľkú časť populácie. Podľa ekonomických štatistík i zistení sociológov ide neraz aj o pohyb na veľké vzdialenosti (Bahna 2011, 2013). Táto vynútená mobilita za prácou postupne mení zaužívané typy sociálno-priestorového správania obyvateľov. Ešte donedávna bola pre veľkú časť obyvateľov Slovenska charakteristická silná emocionálna väzba ku skupine a k lokalite pôvodného bydliska, ktorá mala dopad aj na ich mobilitné správanie. V súlade s tým sa v pracovnej mobilita veľká časť našej populácie orientovala na „svoj“ región, na hľadanie práce v rámci lokálneho spoločenstva. V súčasnosti sa mobilita za prácou stala silným prostriedkom prekonávania nezamestnanosti a najmä mladšie vekové skupiny dokonca preferujú zahraničnú mobilitu. Z výskumov vyplýva, že k súčasnému štýlu života mladého človeka „sa patrí“ odísť aspoň na čas pracovať do zahraničia a takúto životnú skúsenosť podporujú spravidla aj rodičia, resp. širšia rodina.

Ani o mladej generácii, u ktorej sa predpokladá najvyššia schopnosť prijímať nové výzvy, riešiť problémy a meniť svoje správanie, nemožno povedať, že má zaistené uplatnenie sa na trhu práce. Najmä hospodárska kríza spojená s nástupom nezamestnanosti potvrdila mnoho problémov s uplatnením sa všetkých vekových kategórií, najmä v dôsledku disproporcií ponuky pracovných miest na regionálnej úrovni. To je jedným z faktorov vedúcich k odchodu mládeže z regiónov, kde tieto možnosti sú zložité, čo spolu s istou orientáciou životného štýlu mládeže na regióny, sídla s bohatšou ponukou spoločensko-kultúrneho vyžitia stojí za migračnými stratégiami mládeže nielen v málorozvinutých regiónoch.

Celkove výraznejší odchod kvalitnejších ľudských potenciálov z územia je dôsledkom nízkej príjmovej úrovne, nepriaznivých podmienok bývania, nízkej úrovne vzdelávania a vysokej miery nezamestnanosti. Dôležitú úlohu však zohrávajú aj kultúrne faktory, ktoré vychádzajú buď z regionálnych, alebo zo širších, štátnych i globálnych zdrojov. Celý rad týchto faktorov vplyva na záujem najmä vzdelanejších kategórií mládeže odísť z týchto území a to naďalej oslabuje ľudský potenciál a reprodukčné možnosti týchto sídiel a území. Migračné preferencie mládeže sa tvoria v kontexte ich *životných stratégií*, kde sa prejavujú najmä skúsenostné, ale aj hodnotové, sociálno-kultúrne vplyvy a sociálne väzby atď. Moderné štiepenie kultúrnych faktorov na tie, ktoré posilňujú komunitu a naopak tie, ktoré ju oslabujú v dôsledku individua-

lizácie, sa rozmanitým spôsobom odrážajú aj v živote sídiel a regiónov. Súhrn uvedených faktorov determinuje väzbu mladých ľudí k danému regiónu a pôsobí buď v zmysle stabilizácie regiónu, alebo v zmysle podpory migrácie.

Pri analýze nami vymedzenej problémovej oblasti výskumu mládeže vychádzame zo skutočnosti, že mládež má špecifické postavenie v sídle resp. území, čo je dané aj tým, že:

- mládež predstavuje významná súčasť ľudských a sociálnych potenciálov území, regiónov a sídiel,
- populácia mládeže je jedným z hlavných (z časti potenciálnych) endogénnych zdrojov lokálneho a regionálneho rozvoja (regiónov i obcí),
- priestorové rozloženie mládeže je značne disparitné tak z hľadiska počtu, ako aj z hľadiska kvality, a vývojové zmeny tieto disparity ďalej prehlbujú,
- pokles mládeže v určitých územiach vytvára zložitú situáciu nielen pre saturáciu vzdelanejšej pracovnej sily, ale i pre konkurencieschopnosť týchto území, pre reprodukciu sídelných a regionálnych spoločenstiev, pre kultiváciu ich životných a sídelných podmienok, pre posilnenie rozvojových disponibilít týchto území,
- mládež vykazuje výraznú priestorovú mobilitu jednak v rámci SR, a to hlavne s orientáciou na rozvinuté regióny a mestské centrá, čo komplikuje populačnú a sociálnu situáciu ostatných sídiel a území, ale i na zahraničie, čo produkuje potenciálne viacero problémových situácií v makrospoločenskej oblasti, ale i na regionálnej úrovni,
- tieto životné stratégie sú ovplyvňované viacerými faktormi, ktoré pôsobia vo vzájomnej previazanosti a výraznú pozíciu majú práve sociálno-priestorové danosti reálnych/ latentných sídelných a životných podmienok sídla či územia bydliska.

Vymedzenie cieľov, objektu a predmetu výskumu

Cieľom výskumu, z výsledkov ktorého v tejto štúdii čerpáme bola:

- 1/ analýza stavu a vývojových zmien v priestorovej (regionálnej, sídelnej) lokalizácii mládeže na Slovensku, a dopady týchto zmien na ľudské (sociálne) potenciály sídiel a území. Zámerom bolo analyzovať populačnú situáciu SR na regionálnej a lokálnej úrovni z hľadiska zastúpenia mládeže ich demografickej štruktúre, identifikovať vývojové zmeny v tejto oblasti a identifikovať územia, kde dochádza ku zlepšeniu, ako i ku zhoršeniu situácie – teda zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže, a naznačiť dopady vývojových zmien na reprodukčné schopnosti lokálnych a regionálnych komunít z hľadiska zastúpenia mládeže. Táto analýza bola postavená na *analýze štatistických údajov za všetky okresy SR* a tiež na komparácii časových období/radov. V štúdii sme tieto dáta aktualizovali do
- 2/ analýza vybraných oblastí života mládeže a vytvárania podmienok pre primeranú kvalitu jej života v sídlach a regiónoch ich bydliska.

Výskumné zámery (ciele) tohto problémového bloku boli orientované na:

- *indikáciu faktorov (úroveň sociálno-ekonomického rozvoja, kultúra, vzdelanie...) vplývajúcich na mobilitné preferencie mládeže v kontexte ich životných stratégií*, teda zistiť, ktoré socio-kultúrne faktory podporujú migráciu mládeže a ktoré ju, naopak, spomaľujú
- *identifikáciu vzťahov mládeže k územiu* (sídlo a región bydliska) a ich vplyv na jej sídelnú resp. regionálnu stabilitu či migráciu.

V tejto problémovej oblasti využívame časť z údajových/poznatkových zdrojov, ktoré sme získali z výskumu Moravanská Gajdoš Suríková 2013. Výskum sa realizoval v roku 2012 vo vybraných málorozvinutých regiónoch a v jednom z rozvinutých regiónov Slovenska.^{3/}

Objektom nášho výskumu bola mládež na Slovensku s dôrazom na jej priestorové (sídelné, regionálne) zakotvenie a z tohto kontextu vyplývajúce jej mobilitné aspirácie a životné stratégie. Mládež sme chápali ako sociálnu kategóriu vo vekovom rozpätí 15-29 rokov, pričom sme k nej vo výskume pristupovali ako k heterogénnej sociálnej kategórii, ktorá je vnútorne bohato štruktúrovaná (vekovo, kultúrne, vzdelanostne, záujmov...) a každá z týchto subkategórií má napr. inú predstavu o prioritách v sledovaných oblastiach, ako aj o životných stratégiách, navyiac niektoré skupiny mládeže sa nachádzajú v rôznych etapách osobného, vzdelávacieho, rodinného či pracovného vývoja.

Dôraz vo výskumných analýzach bol položený na:

1/ vekové kategórie mládeže vo veku 15 – 29 rokov za všetky okresy SR, v prípade dostupnosti údajov i za obce SR,

2/ na vybrané subkategórie mládeže a to na stredoškolskú a vysokoškolskú mládež. Výber týchto subkategórií bol daný tým, že ide o tie subkategórie mládeže, ktoré prechádzajú obdobím zásadných rozhodnutí vyžadujúcich isté rozhodovacie stratégie - skupina starších stredoškolákov - čo ďalej študovať, kam ísť študovať..., a skupina vysokoškolákov - kam ísť pracovať, kam bývať, ako si zariadiť život (pracovná kariéra, rodina, bývanie....). Výskum tejto oblasti sa realizoval vo vybraných regiónoch Slovenska.

Predmetom výskumu bola mládež jednak ako sociálny potenciál (rozvojový potenciál) sídiel a území a jej lokalizácia v priestore Slovenska, jej hodnotenie sídelných podmienok z hľadiska saturácie jej potrieb a záujmov a tiež mobilitné preferencie a životné stratégie mládeže v oblasti preferovaného miesta bývania a indikácia faktorov vplyvujúcich na preferenciu určitého sídelného typu resp. regiónu v SR či v zahraničí.

Metodológia výskumu

Výskumný postup bol koncipovaný tak, aby údajovo, poznatkovo pokryl viacero problémových vrstiev sledovanej problematiky, ktoré by vo vzájomnej previazanosti umožnili komplexnejšie indikovanie stavu, mobilitných preferencií a životných stratégií mládeže v sledovaných sociálno-priestorových i socio-kultúrnych kontextoch. Vzhľadom k tomuto výskumnému zameraniu sme zvolili realizáciu viacerých výskumných postupov a aplikovali viacero analytických postupov, čo nám umožnilo problémovo obsiahnuť široký výskumný záber, ako aj zachytiť špecifiká viacerých sociálno-priestorových úrovní (sídelná, regionálna, makro) sledovanej problematiky.

Cieľom výskumu bolo odpovedať na nasledovné **výskumné otázky**:

^{3/} Sociologický výskum, ktorý bol realizovaný v rámci projektu IUVENTY - „Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilitné preferencie v kontexte životných aspirácií“ (Bratislava, 2013) pripravili a realizovali. K. Moravanská, P. Gajdoš, M. Suríková. Zber empirických údajov prebehol v októbri a novembri 2012. Výskumnú vzorku tvorilo 312 mladých ľudí – stredo- a vysokoškolákov z modelových regiónov vo veku 16 až 27 rokov. Výskum sme realizovali prostredníctvom dotazníkového zisťovania.

- a/ Aký je stav a aké sú zmeny v priestorovom rozložení (regióny, obce) mládeže na Slovensku v transformačnom období (po r. 1990) s dôrazom na druhú etapu transformácie po r. 2000?
- b/ Aké sú dopady zmien v rozložení mládeže na ľudské (sociálne) potenciály území ?
- c/ Aké typy obcí a regiónov pre život mládež na Slovensku preferuje, čím sú tieto preferencie podmienené (mobilita za štúdiom, prácou, životný štýl, zabezpečenie si vhodného bývania, sebarealizácia...)?
- d/ Existuje súvislosť medzi sociálno-ekonomickou situáciou regiónu a životnými stratégiami a mobilitnými aspiráciami mládeže?
- e/ Existujú predpoklady zvýšenia záujmu mládeže o bývanie na dedine resp. v zaostávajúcich regiónoch a tým zlepšenia stavu ich ľudských potenciálov? Ktoré faktory to môžu ovplyvniť?
- f/ Existujú rozdiely medzi jednotlivými sledovanými sociálnymi sub-kategóriami mládeže v mobilitných preferenciách a ktoré faktory na tieto diferencie pôsobia?
- g/ Existujú rozdiely v životných stratégiách medzi mládežou z mesta a z dediny resp. medzi mládežou z rozvinutých regiónov a marginálnych regiónov?
- h/ Je sociálna a priestorová identita s územím faktorom sídelnej stability mládeže?

Pri analýze resp. dosahovaní výskumných zámerov sme postavili súbor hypotéz, ktoré boli postavené na doterajších poznatkoch o sledovaných problémových oblastiach. Vychádzali sme z nasledovných *základných výskumných hypotéz*:

- H1/ Na Slovensku existujú a prehľbuje sa diferenciu v rozložení populácie mládeže na úrovni obcí a regiónov*
- H2/ V určitých regiónoch populácia mládeže dlhodobo klesá*
- H3/ Predpokladáme vplyv sociálno-ekonomickej situácie regiónu na podiel mládeže v populácii*
- H4/ Predpokladáme súvislosť medzi sociálno-ekonomickou situáciou regiónu a životnými stratégiami a mobilitnými preferenciami mládeže*
- H5/ Predpokladáme nízky význam lokálnych a regionálnych podmienok pre záujem mládeže zotrvať v lokalite/regióne svojho bydliska*
- H6/ V tendenciách odchodu mladých ľudí z regiónu predpokladáme preferenciu rozvinutých regiónov*
- H7/ Tendencie mladých ľudí odísť z regiónu majú skôr charakter dočasnosti, prípadne úniku z podmienok, ktoré vnímajú ako nevyhovujúce (nezamestnanosť, nedostatok možností pre sebarealizáciu)*
- H8/ Migračné stratégie v životnom pláne mladých ľudí sa týkajú najmä riešenia problému zamestnanosti a profesiového uplatnenia, resp. bývania.*

Pre získanie relevantných poznatkov pre verifikáciu postavených hypotéz sme zvolili viacero postupov a prístupov, ktoré nám umožnili *skombinovať tak subjektívnu ako i objektívnu stránku* sledovanej problematiky resp. kombinovať kvalitatívne a kvantitatívne údajové zdroje, ktoré podľa nás sledovaná problematika vyžaduje.

Metodológia nášho prístupu reflektovala naše výskumné zámery, kde sme chceli analyzovať tak zmeny na makrospoločenskej úrovni a ich sociálno-priestorové priemety do stavu a vývojových zmien mládeže v jednotlivých regionálnych a sídelných typoch, ako aj podrobnejšie analyzovať vybranú problematiku mládeže v jej konkrétnych životných podmienkach

a identifikovať mieru vplyvu týchto diferencovaných životných podmienok na mobilitné aspirácie a životné stratégie mládeže z regiónov rôznej úrovne rozvoja.

1/ *Prvým krokom* výskumu bola *kvantitatívna analýza makroúrovne SR* na úrovni okresov, kde sme v celoslovenskom kontexte analyzovali vývoj mládeže v jednotlivých okresoch (čiasťočne i v obciach resp. sídelných typoch) Slovenska za obdobie posledných 10 resp. 20 rokov, čo nám umožnilo identifikovať územia, kde dochádza 1/ k výraznejším zmenám z hľadiska zastúpenia mládeže v počte obyvateľstva, 2/ ku zmenám v zastúpení jednotlivých vekových subkategórií mládeže a 3/ ku zmenám v smeroch sťahovania mládeže a v ich intenzite atď. Na tieto územia a sídla sme aplikovali *regionálnu a sídelnú typológiu*, ako súčasť indikácie širších rozvojových disponibilít a podmienok pre život (práca, bývanie, vzdelávanie, voľný čas ...) mládeže.

Táto analýza nám umožnila selektovať regióny a obce podľa zvolených typologických kritérií a tiež vybrať modelové územia pre sociologický výskum. Tieto kvantitatívne štatistické analýzy sme realizovali na všetkých 79 okresoch Slovenska (vo vybraných oblastiach a časových obdobiach aj za všetky obce (2891 obcí) SR). Zachytávali sme väčšie časové obdobie, ktoré by umožnilo identifikovať (aspoň v základnej úrovni) aj istý vývojový trend, vývojové zmeny a ich charakter v danom regióne resp. území. Analýzy sme realizovali celkovo za vymedzenú kategóriu mládeže (15-29 r.), ako aj za jednotlivé vekové subkategórie mládeže, keďže vekové kategórie mládeže majú svoje sociálne i sociálno-priestorové špecifiká.

V tomto problémovom bloku sme sa snažili identifikovať tak územia s priaznivou resp. nepriaznivou populačnou situáciou z hľadiska vývoja počtu mládeže, ale aj *priestorový pohyb mládeže a jeho hlavné smery*. Obe tieto oblasti sú vzájomne značne previazané a prejavuje sa tu čoraz výraznejšie aj stav a vývoj sociálno-ekonomickej situácie regiónu, ale aj celkové životné a migračné stratégie mládeže, kde sa výrazne prejavuje istá spoločná vývojová tendencia mládeže.

2/ Druhým, ťažiskovým krokom a poznatkovým zdrojom bola *realizácia sociologického výskumu vybraných subkategórií mládeže vo vybraných modelových regiónoch*, ktoré reprezentujú odlišné regionálne typy z hľadiska úrovne ich rozvoja. *Výskum bol orientovaný na tie kategórie mládeže, ktoré prechádzajú obdobím zásadných rozhodnutí* - jednak na skupinu stredoškolákov a skupinu vysokoškolákov, v oboch prípadoch s dôrazom na vyššie ročníky, ktoré sú postavené pred isté rozhodovacie procesy. Pre tieto výskumy sme zvolili tie sídla v regiónoch, ktoré sa odlišujú úrovňou sociálno-ekonomického rozvoja, a disponujú obomi typmi škôl resp. aspoň jedným alebo druhým typom. Za tieto modelové územia sme vybrali okr. Trnava, resp. mesto Trnava, ktorý reprezentuje rozvinutý typ regiónu a kde sme do výskumu zahrnuli tak stredoškolákov ako aj vysokoškolákov. Výskum sme realizovali na strednej odbornej škole (priemyslovke) a gymnáziu v Trnave a tiež na fakultách Trnavskej univerzity.

Druhým modelovým územím boli okr. Rimavská Sobota, Revúca a Veľký Krtíš, ktoré reprezentujú málorozvinutý typ regiónov, a kde sme výskum orientovali na stredoškolákov, nakoľko iný typ škôl pre našu kategóriu mládeže v tomto území nie je. Výskum sme realizovali na stredných školách - gymnáziách v Tisovci, Revúcej a Veľkom Krtíši a na strednej odbornej škole v Tisovci. Tento pomerne značný priestorový rozptyl vybraných území v rámci

tohto modelového územia sme zvolili zámerne s cieľom komparovať názory a postoje mládež z rôznych typov málorozvinutých území, ale aj rôznych typov socio-kultúrneho prostredia.

Výskumnú vzorku tvorilo celkove 312 respondentov. Regionálne rozloženie respondentov bolo nasledovne: 159 respondentov (z toho 67 vysokoškolská mládež z rôznych ročníkov štúdia) z Trnavy, 30 respondentov z Veľkého Krtíša, 84 respondentov z Tisovca a 39 respondentov z Revúcej. Respondenti z Veľkého Krtíša, Tisovca a Revúcej reprezentujú mládež z málorozvinutých regiónov, a z Trnavy mládež z rozvinutých regiónov, pričom respondenti z Trnavy predstavovali komparatívnu skupinu voči málorozvinutým regiónom. Zaradenie k typu regiónu vychádzalo z Regionálnej typológie Slovenska (Gajdoš - Pašiak, 2006). Vo výskume bola aplikovaná *výskumná technika* štandardizovaný dotazník.

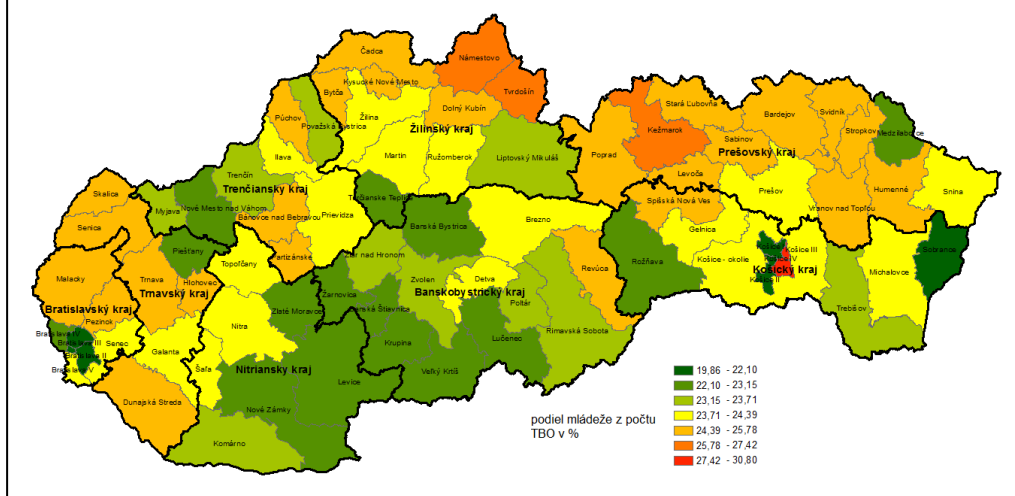
II. Analýza stavu a vývojových zmien v stave a územnom rozložení mládeže vo svetle štatistických údajov

I/ Analýza stavu a vývojových zmien početnosti mládeže v územiach SR a ich sociálne a priestorové súvislosti a dopady

Znalosť demografickej štruktúry a dynamiky krajiny, regiónu či sídla je nutným predpokladom pre širšie úvahy nad rozvojovými možnosťami spoločenstiev týchto priestorových úrovní pretože ich súčasné i budúce potreby sú závislé na tom, akí ľudia v nich žijú a budú žiť. Žiadna z týchto priestorových úrovní nie je ani v demografických charakteristikách svojich ľudských potenciálov homogénnou jednotkou. Vzájomný vplyv jednotlivých úrovní – od makrospoločenskej po lokálnu – je zrejmý, a každá z týchto úrovní je dôležitá a komplementárna. Pokiaľ ide o mladých ľudí, ich začleňovanie do spoločnosti výraznejšie ako u všetkých doterajších generácií predurčuje celospoločenská situácia, preto aj *analýzu stavu a vývojových zmien početnosti a regionálnej lokalizácie mládeže v SR a ich sociálnych a priestorových súvislostí a dopadov* realizujeme v makrospoločenskej ako aj regionálnej úrovni. pričom mládež (v našom prístupe mládež vo veku 15-29 rokov) predstavuje špecifickú socio-ekonomickú, sociálnu i socio-kultúrnu kategóriu obyvateľov sídla resp. územia..

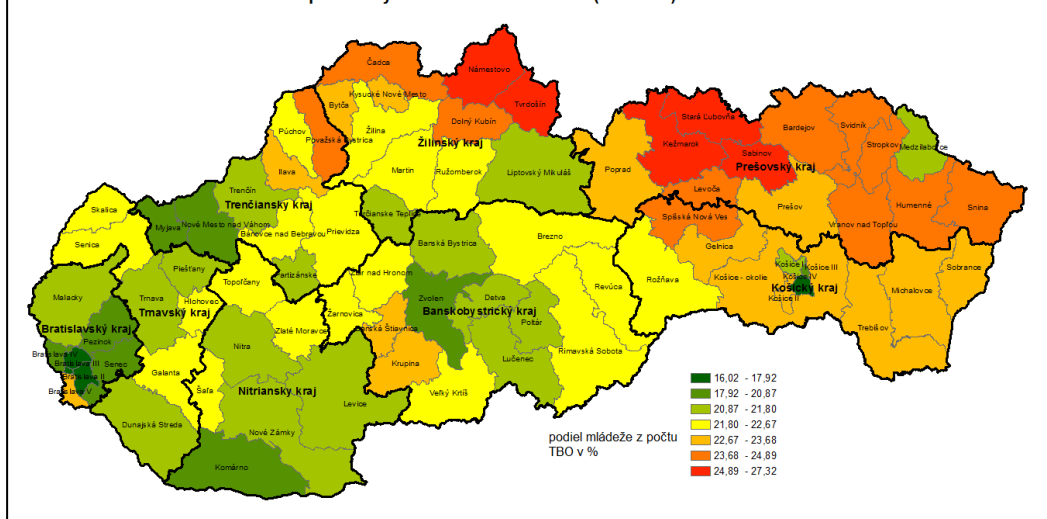
Kvantitatívna analýza makroúrovne SR na úrovni okresov, kde sme v celoslovenskom kontexte analyzovali vývoj početnosti mládeže v jednotlivých okresoch (čiastočne i v obciach resp. sídelných typoch) Slovenska za obdobie posledných 10 resp. 20 rokov, čo nám umožnilo identifikovať územia, kde dochádza k výraznejším zmenám z hľadiska zastúpenia mládeže v počte obyvateľstva, ku zmenám v zastúpení jednotlivých vekových skupín (vrstiev) mládeže a k ich vývojovým zmenám, ku zmenám v smerom sťahovania mládeže a ich intenzite atď. Na tieto územia a sídla sme aplikovali regionálnu a sídelnú typológiu, ako súčasť indikácie širších rozvojových disponibilít a podmienok pre život (práca, bývanie ...) mládeže. Táto analýza nám umožnila selektovať regióny a obce podľa zvolených typologických kritérií a tiež vybrať modelové územia pre sociologický výskum. Tieto kvantitatívne štatistické analýzy sme realizovali na všetkých 79 okresoch Slovenska (vo vybraných oblastiach a časových obdobiach aj za obce (2891 obcí) SR).

Podiel mládeže na celkovom počte obyvateľov v okresoch SR (v r. 1996)

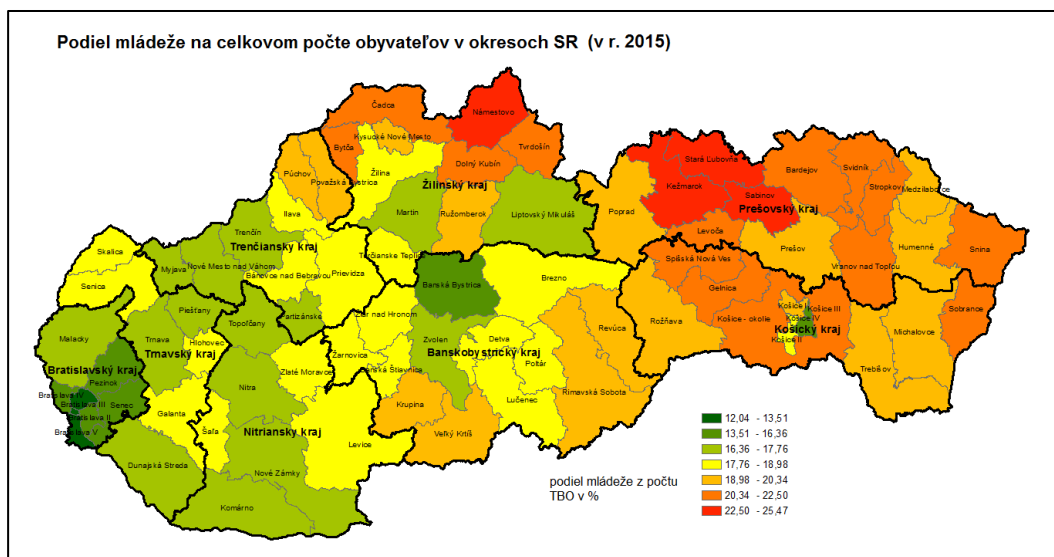

Zdroj údajov: ŠÚ SR

Podiel mládeže na celkovom počte obyvateľov v okresoch SR (v r. 2010)

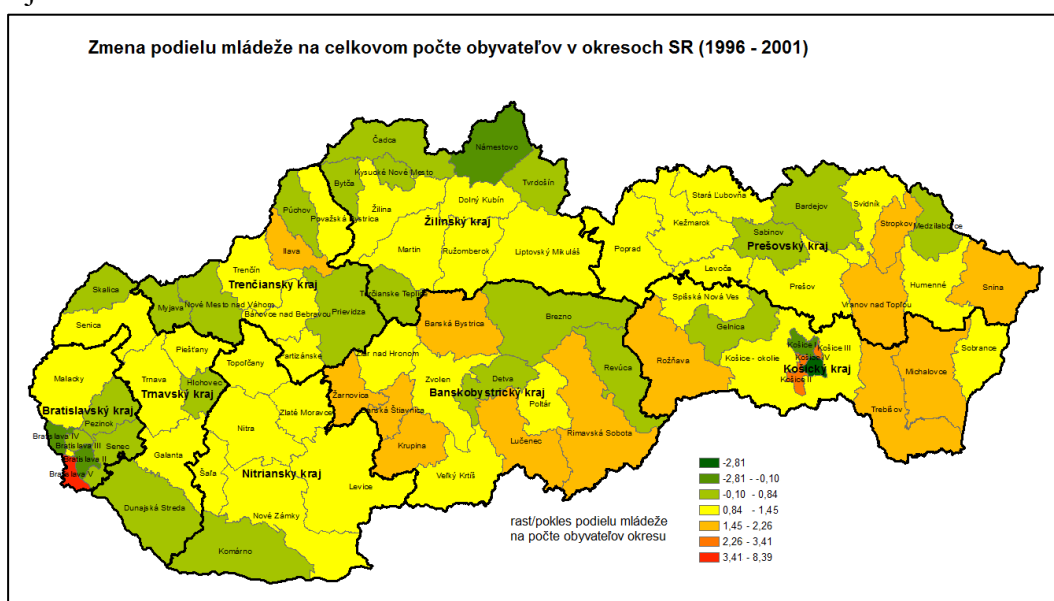

Zdroj údajov: ŠÚ SR

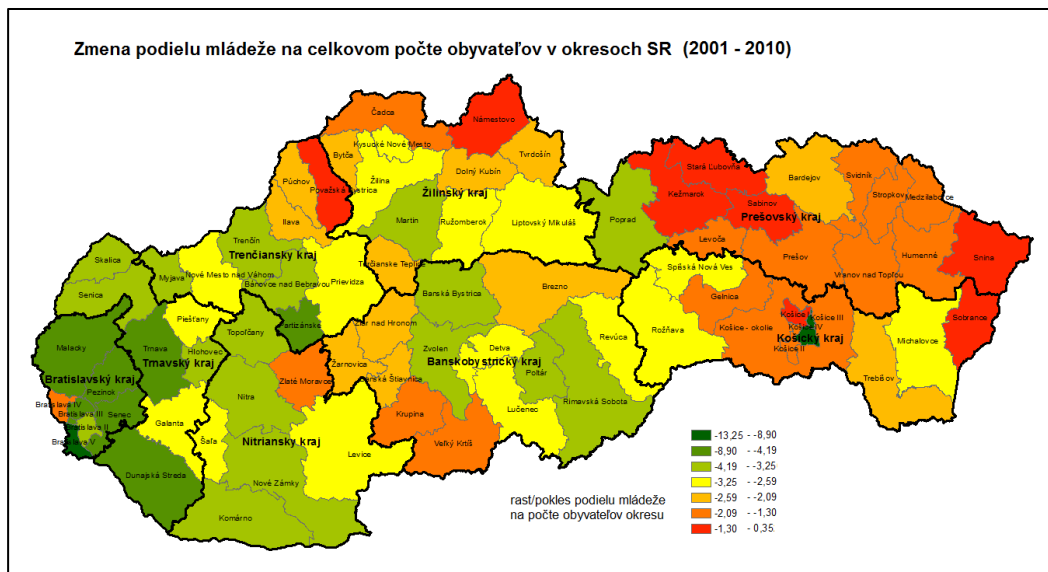

Zdroj údajov: ŠÚ SR

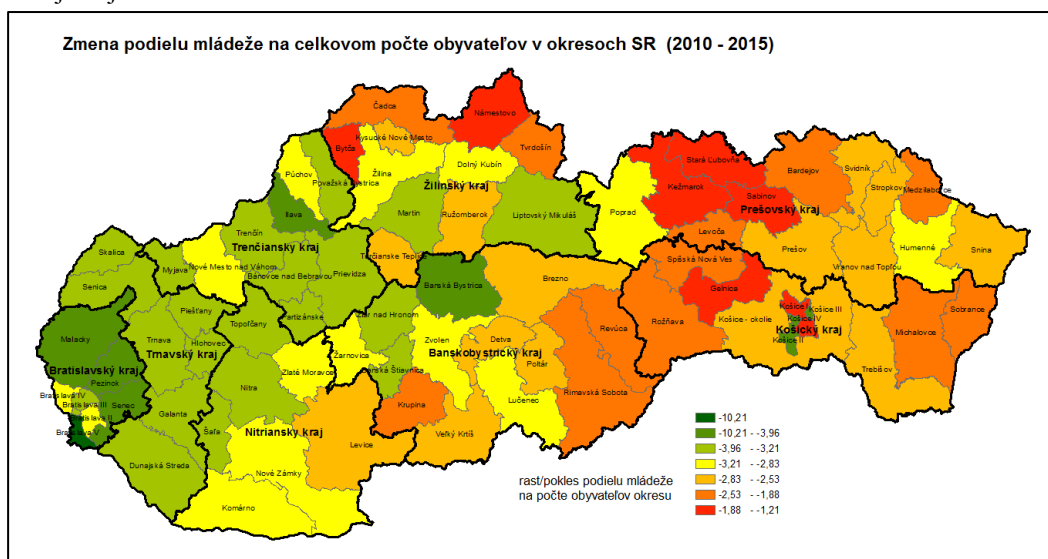
Z prezentovaných obrázkov je zrejmy nepriaznivý posun v zastúpení mládeže prakticky vo všetkých okresoch Slovenska. Zatiaľ čo situácia v r. 2001 dokumentuje zastúpenie mládeže vo výraznej časti okresov aspoň na úrovni $\frac{1}{4}$ z počtu obyvateľov, v r. 2010 došlo k razantnému poklesu podielu mládeže a vo väčšine okresov sa podiel mládeže pohybuje na úrovni $\frac{1}{5}$, čo je zhoršenie. Existujúce značné územné rozdiely v zastúpení mládeže, ktoré existovali počas celého transformačného procesu resp. už aj v predtransformačnom období, sa v období 2001-2010 ešte prehĺbili. V r. 2001 sa výraznejšie odlišovali hlavne populačné produktívne okresy zo severu a severo-východu Slovenska, ktoré mali priaznivejšiu populačnú situáciu ako ostatné územie SR a tu aj počet mládeže bol najvyšší. Okresom s najvyšším zastúpením mládeže však bola BA 5 (Petržalka), kde mládež tvorila viac ako 32% z počtu obyvateľov. Na druhej strane však v ostatných okresoch BA a v KE 1 bolo najnižšie zastúpenie mládeže v rámci SR. V r. 2010 už identifikujeme podstatne rozsiahlejšie územia, kde zastúpenie mládeže je na úrovni $\frac{1}{5}$ z počtu obyvateľov. Týka sa to najmä západného a stredného a juhu stredného Slovenska.

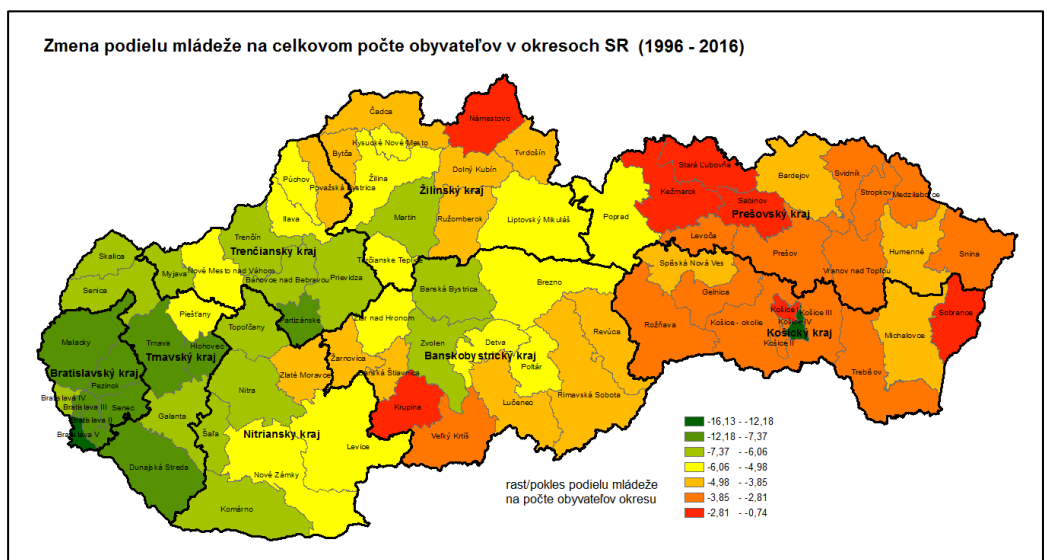
Zdroj údajov: ŠÚ SR

Zdroj údajov: ŠÚ SR

Zdroj údajov: ŠÚ SR

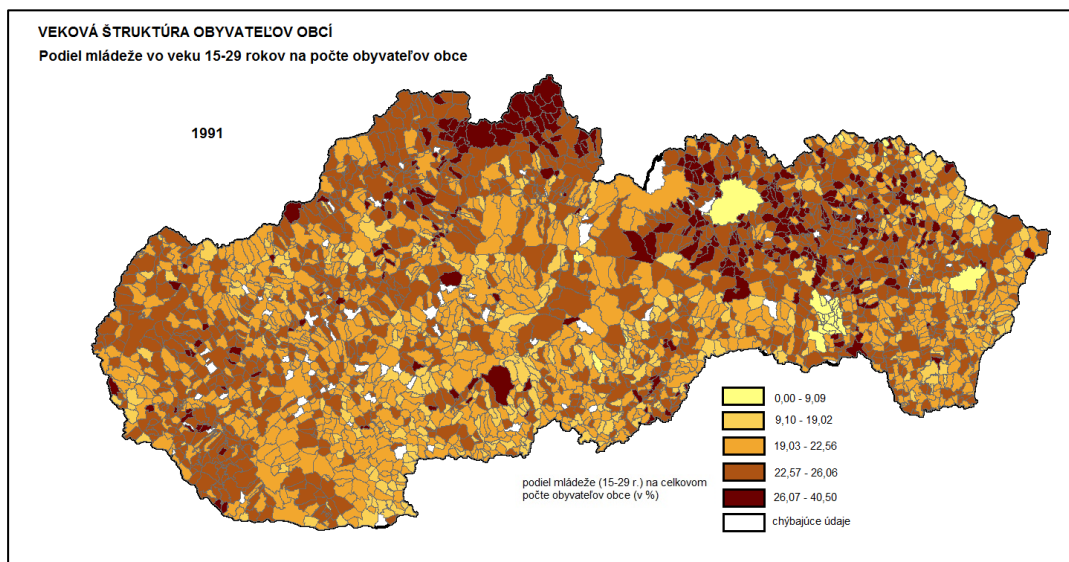
Zdroj údajov: ŠÚ SR

Pokiaľ ide o *vývojové zmeny*, tak z analýz vyplýva, že *počet a podiel mládeže klesá predovšetkým v hospodársky rozvinutých regiónoch*, a to aj napriek tomu, že predovšetkým sem smeruje sťahovanie mládeže, pretože ide väčšinou o najvýznamnejšie hospodárske centrá Slovenska. Nízke populačné prírastky týchto regiónov nedokáže ani sídelná migrácia redukovať a tak podiel mládeže tu klesá, pretože tieto regióny sú atraktívne aj celkovo pre ekonomicky aktívne obyvateľstvo. Za obdobie 2001-2010 tu poklesol podiel mládeže v rozpätí od -1,9 po -13,3% pričom najväčšie straty zaznamenali Košické a Bratislavské okresy, za nimi nasledujú hlavne okresy západného Slovenska. V *prechodnom type regiónov* sa pokles mládeže pohyboval v rozpätí od -3,5 do -0,9%, ale sú tu aj 2 okresy (Námestovo, Stará Ľubovňa), kde podiel mládeže buď stagnoval, alebo mierne rástol. V *málorozvinutých regiónoch* sa poklesy v zastúpení mládeže pohybovali od -4,5 do -0,9%, a okres Sobrance zaznamenal nárast o 0,35%. V priemere došlo v rozvinutých regiónoch v období 2001-2010 k poklesu mládeže o 4%, v prechodnom type regiónov k poklesu podielu mládeže o 2,1%, a v málorozvinutých regiónoch došlo k poklesu mládeže o 2,2%.

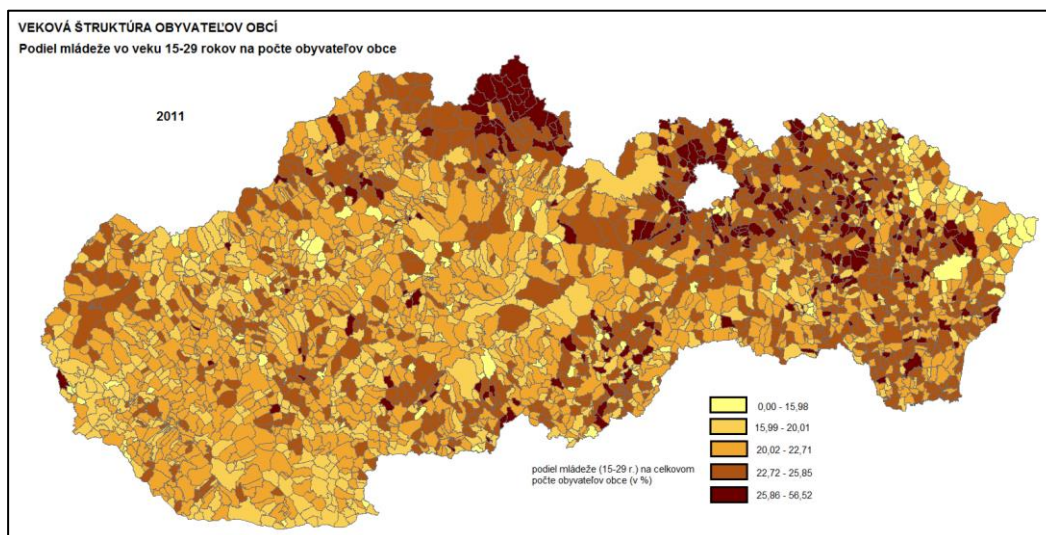
Z porovnania situácie v r. 2001 a 2010 vyplývajú veľmi jasne nasledovné skutočnosti:

- 1/ došlo k výraznému poklesu počtu i podielu mládeže prakticky vo všetkých regiónoch na Slovensku
- 2/ dochádza k profilovaniu resp. prehlbovaniu polarizácie medzi regiónmi a oblasťami Slovenska z hľadiska zastúpenia mládeže v ich ľudských zdrojoch
- 3/ výrazná polarizačná línia sa ďalej prehľbuje, oddeľuje západné Slovensko od stredného a najmä východného Slovenska a polarizačná línia oddeľuje aj sever a juh Slovenska. Vyprofilovali sa špecifické územia v zázemí väčších miest (suburbánne obce), kde naopak dochádza k nárastu počtu mladých ľudí
- 4/ prehľbujú sa rozdiely medzi ekonomicky rozvinutými a málorozvinutými regiónmi jednak v počte mladých ľudí a tiež v tom, že práve v rozvinutejších regiónoch dochádza k poklesu mládeže intenzívnejšie a vo väčšom rozsahu. Tento proces však nie je jednoznačný a neplatí univerzálne. V menej rozvinutých regiónoch zaznamenávame pomerne vysokú sídelnú migráciu mimo tieto územia a to hlavne u mládeže. Na priestorový pohyb (sťahovanie) mládeže vplýva viacero subjektívnych i objektívnych faktorov
- 5/ mierne prírastky mládeže si zachováva iba niekoľko málo okresov – tradičných populačných zásobární Slovenska (Námestovo, Stará Ľubovňa, Sobrance) i tu však v dôsledku nepriaznivej a zhoršujúcej sa sociálno-ekonomickej situácie sú prírastky mládeže malé/nízke
- 6/ práve populačne zdrojové okresy zaznamenávajú úbytky mládeže a to čiastočne v dôsledku redukcie populačných prírastkov, ale najmä v dôsledku značného odsťahovania sa mládeže z týchto regiónov
- 7/ potvrdzuje sa, že trendy, ktoré sa začali už v počiatkoch transformácie a ktoré predstavujú reakciu populácie týchto menej rozvinutých regiónov na rastúce sociálne a ekonomické problémy s dopadmi na poklese populačného rastu, sa prehľbujú, čo sa nepriaznivo prejavuje v populačnej situácii SR, nakoľko ide o hlavné populačne zdrojové územia. Miera chudoby podobne ako nezamestnanosť vykazuje významné regionálne odlišnosti, avšak delenie na mestské a vidiecke obce nemá u tejto charakteristiky tak významný diferenciálny význam.

8/ na úrovni obcí sa ako relevantné ukazujú ukazovatele vzdelania a ekonomiky z ktorých vyplýva, že vidiecke oblasti sa v čase viac diferencujú a prehlbujú sa rozdiely medzi zvýhodnenými a znevýhodnenými vidieckymi oblasťami. Zvýhodnené vidiecke oblasti profitujú z blízkosti dynamicky sa rozvíjajúcich metropolitných areálov, zatiaľ čo znevýhodnené oblasti sú z regionálneho i rozvojového hľadiska na periférii. Obecne sa dá povedať, že sa zväčšujú disparity medzi centrálnymi a periférnymi oblasťami.

Zdroj údajov: ŠÚ SR

Zdroj údajov: ŠÚ SR

Nepriaznivé hodnotenie a vnímanie situácie vlastných regiónov (pozri hodnotenie situácie respondentmi z nášho výskumu) a vnímanie malej perspektívnosti možných pozitívnych zmien v týchto obciach a územiach, sa jasne prejavujú pomerne výraznou odchádzkou najmä mládeže z väčšiny regiónov na Slovensku. Tento trend, ktorý na Slovensku registrujeme už dlhodobejšie má celý rad nepriaznivých dopadov na obce a regióny SR. Vedie nielen k redukcii zastúpenia mládeže v ľudských potenciáloch týchto území, ale väčšinou aj značne zhoršuje populačnú situáciu a komplikuje reprodukčné možnosti spoločenstiev týchto regiónov.

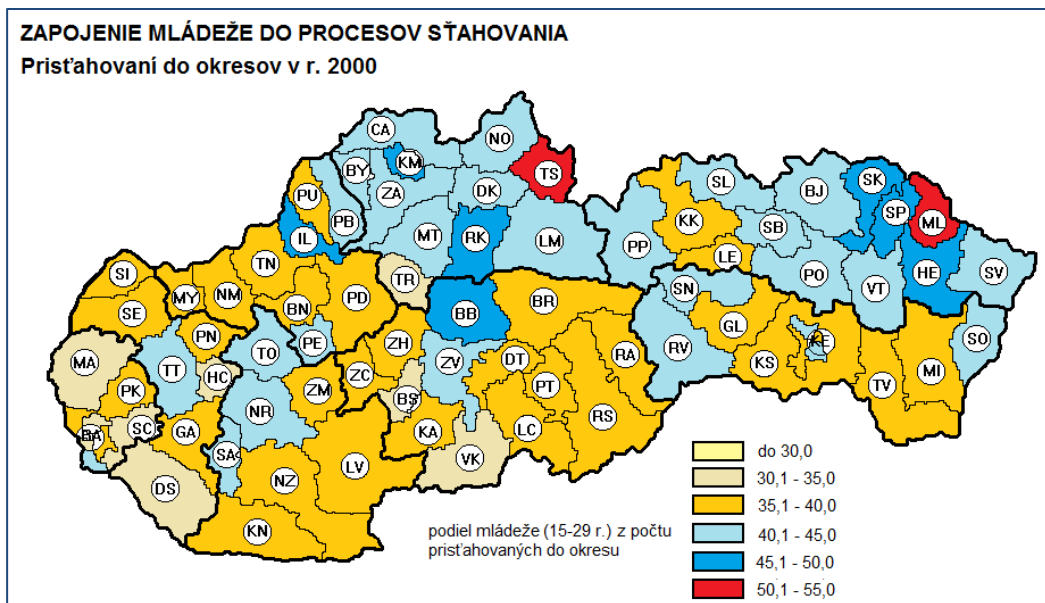
Tabuľka č. 1 Rozsah participácie mládeže na vnútornom sťahovaní v SR

rok	Vek	Objem vnútorného sťahovania			
		SR spolu	z obce do obce v okrese	z okresu do okresu v kraji	z kraja do kraja
2010	Spolu SR	87877	40248	26106	21523
	15-29 r.	27401	12724	7371	7306
	smery sťahovania mládeže (v %)	100,00	46,44	26,90	26,66
	% mládeže na sťahovaní v SR	31,18	31,61	28,23	33,95
2006	Spolu SR	91504	42426	27341	21737
	15-29 r.	30222	14019	8351	7852
	smery sťahovania mládeže (v %)	100,00	46,39	27,63	25,98
	% mládeže na sťahovaní v SR	33,02	33,04	30,54	36,12
2000	Spolu SR	76898	35243	24321	17334
	15-29 r.	30931	14410	9192	7329
	smery sťahovania mládeže (v %)	100,00	46,59	29,72	23,69
	% mládeže na sťahovaní v SR	40,22	40,88	37,79	42,28

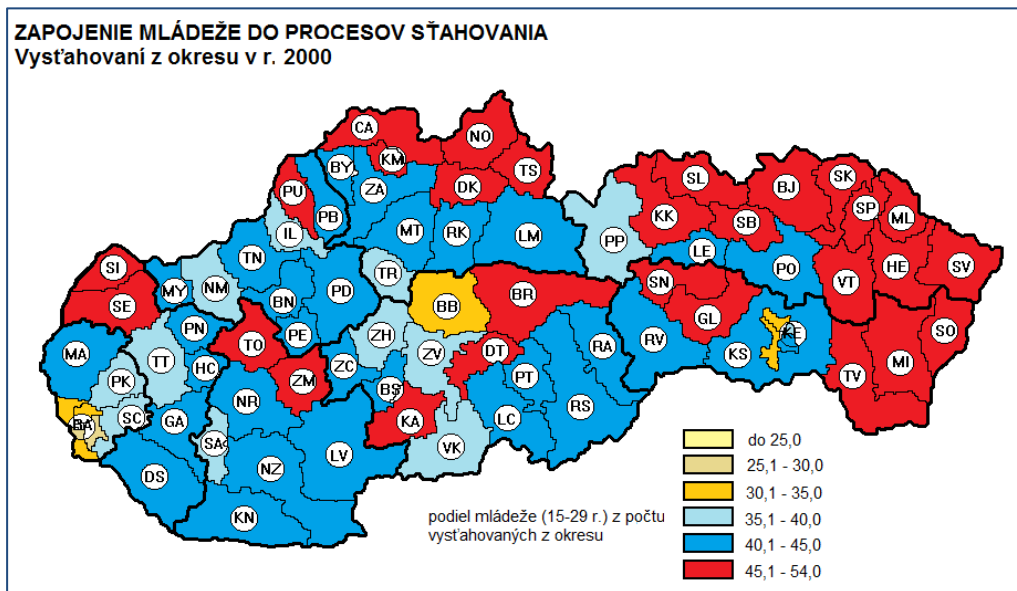
Druhou podstatnou oblasťou negatívnych dopadov doterajšieho vývoja je *strata kvalitnejšej a vzdelanejšej zložky populácie regiónov*, čo komplikuje ich reálne či latentné rozvojové disponibility a konkurencieschopnosť, čo následne vedie k ďalšiemu zhoršovaniu ich rozvojových možností a znižujú efektívnosť tu realizovaných revitalizačných aktivít, ako aj záujem investorov o územie z dôvodu nízkej kvality disponibilných ľudských zdrojov

Z tabuľky č.1 vyplýva, že smery sťahovania sa mládeže v rámci vnútorného sťahovania sa zásadnejšie nezmenili. Dominuje sťahovania v rámci vlastného okresu bydliska (z obce do obce) doplnené sťahovaním v rámci kraja svojho bydliska a až potom nasleduje sťahovanie sa do iného kraja v rámci SR. Napriek tomu došlo v období 2000 – 2010 k istým posunom tak v intenzite ako aj v smeroch sťahovania mládeže. Došlo k poklesu migrácie mládeže v rámci kraja a naopak vzrástlo sťahovanie mimo kraj bydlisko. Došlo aj ku zmeny počtu i podielu mládeže na celkom vnútornom sťahovaní na Slovensku. Pokles podielu mládeže na sťahovaní za obdobie 2000-2010 je pomerne výrazný- a to tak celkove na sťahovaní, ako aj na jednotlivých smeroch sťahovania. A to aj napriek tomu, že sa zvýšil celkový objem sťahovania, počet

sťahujúcej sa mládeže je pomerne stabilizovaný. Môže sa tu prejavovať značný počet mladých ľudí, ktorí odchádzajú do zahraničia (bez zmeny bydliska), ale aj stále sa redukujúce populačné zdroje mládeže v regiónoch a oblastiach SR.

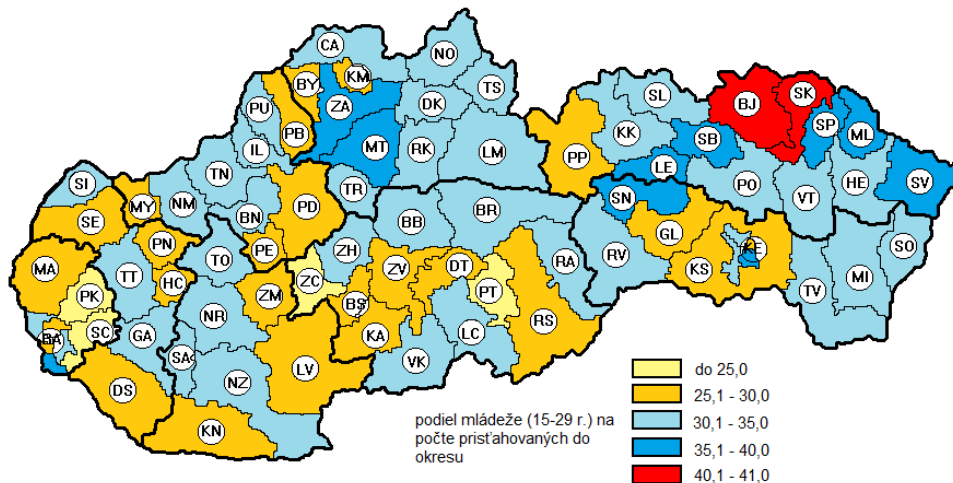
Zdroj údajov: ŠÚ SR

Zdroj údajov: ŠÚ SR

ZAPOJENIE MLÁDEŽE DO PROCESOV ŠTAHOVANIA

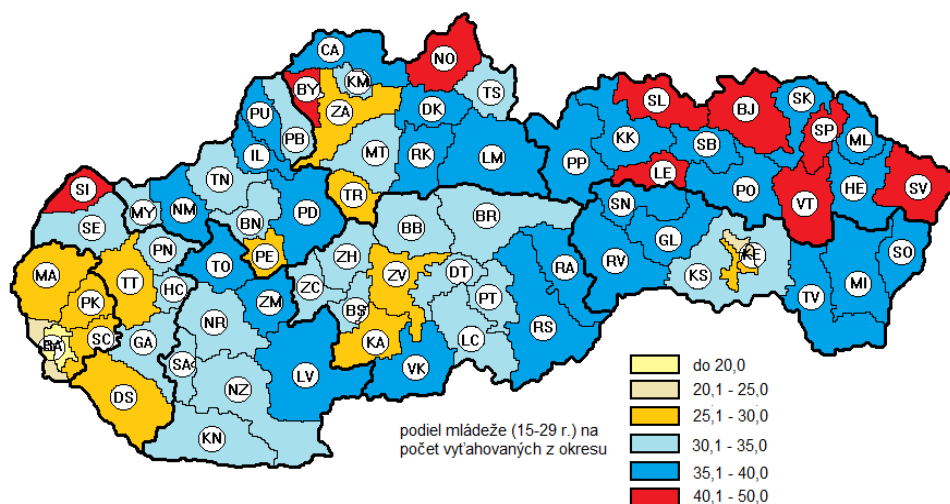
Pristaňovaní do okresov v r. 2010

Zdroj údajov: ŠÚ SR

ZAPOJENIE MLÁDEŽE DO PROCESOV ŠTAHOVANIA

Vystaňovaní z okresu v r. 2010

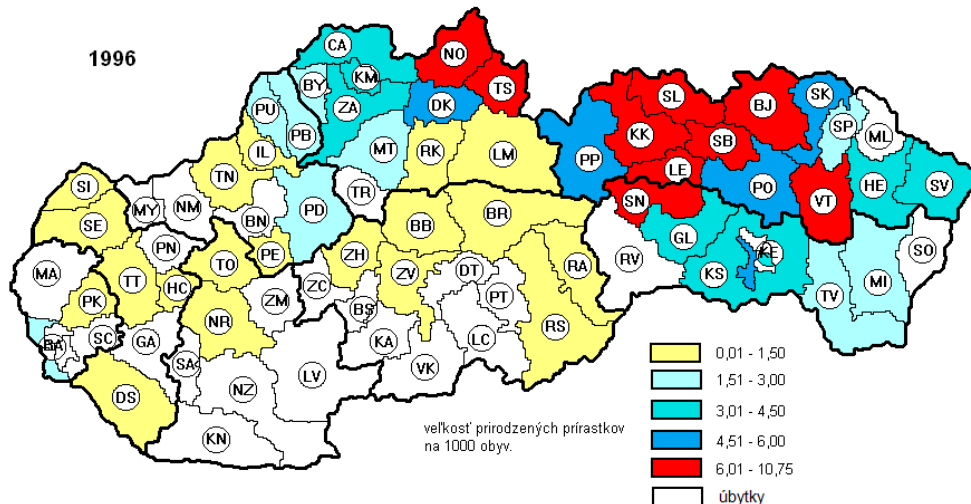

Zdroj údajov: ŠÚ SR

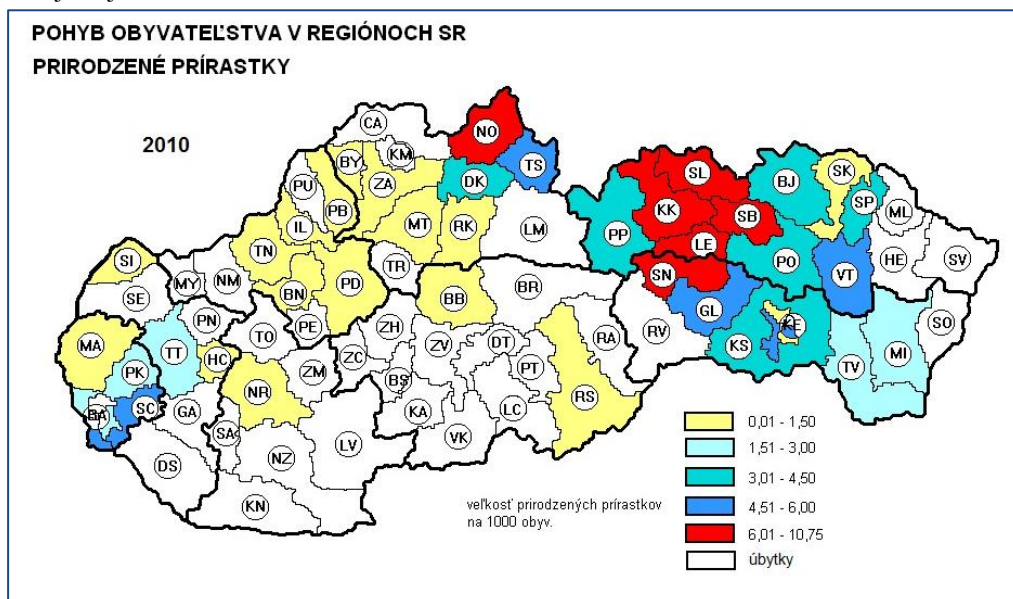
POHYB OBYVATEĽSTVA V REGIÓNOCH SR

PRIRODZENÉ PRÍRASTKY

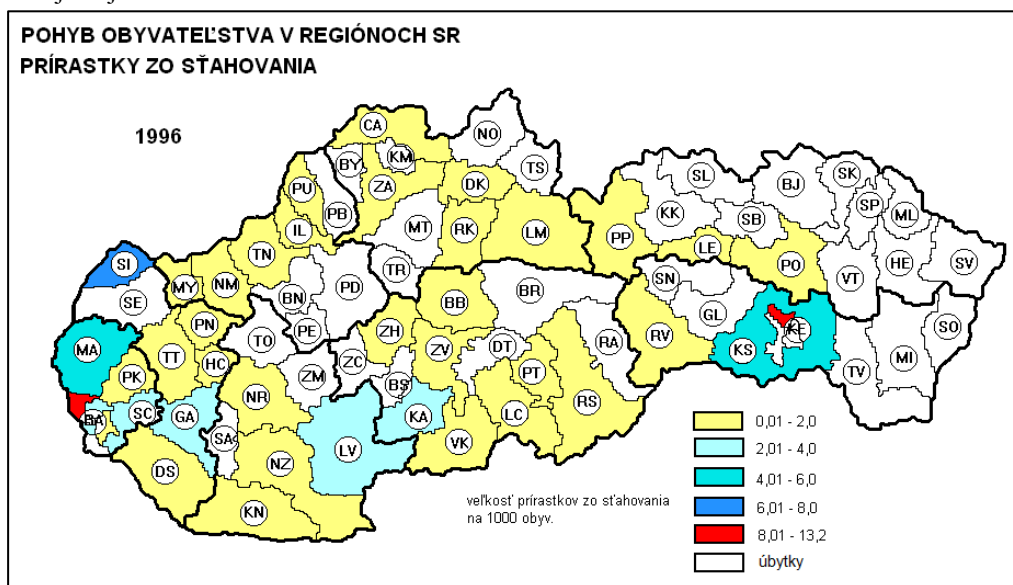
1996

Zdroj údajov: ŠÚ SR

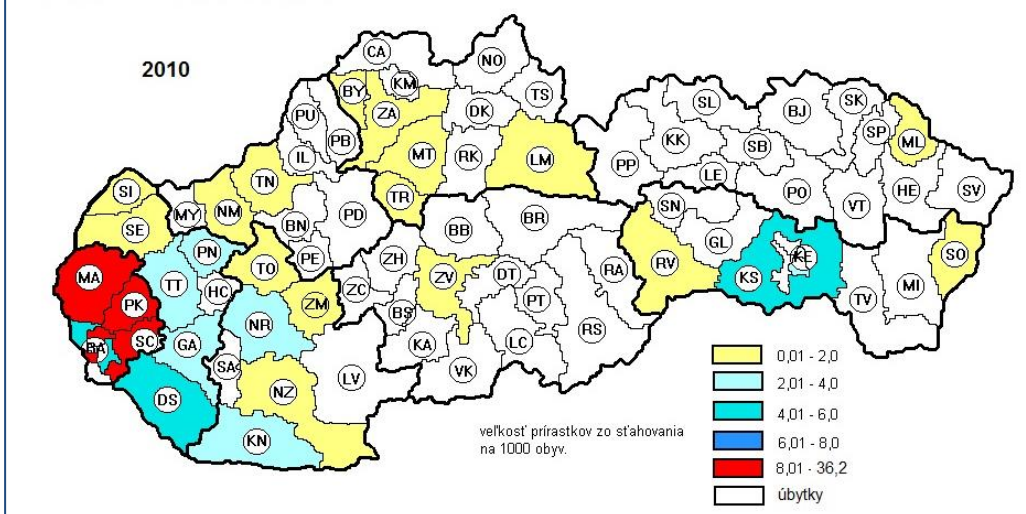

Zdroj údajov: ŠÚ SR

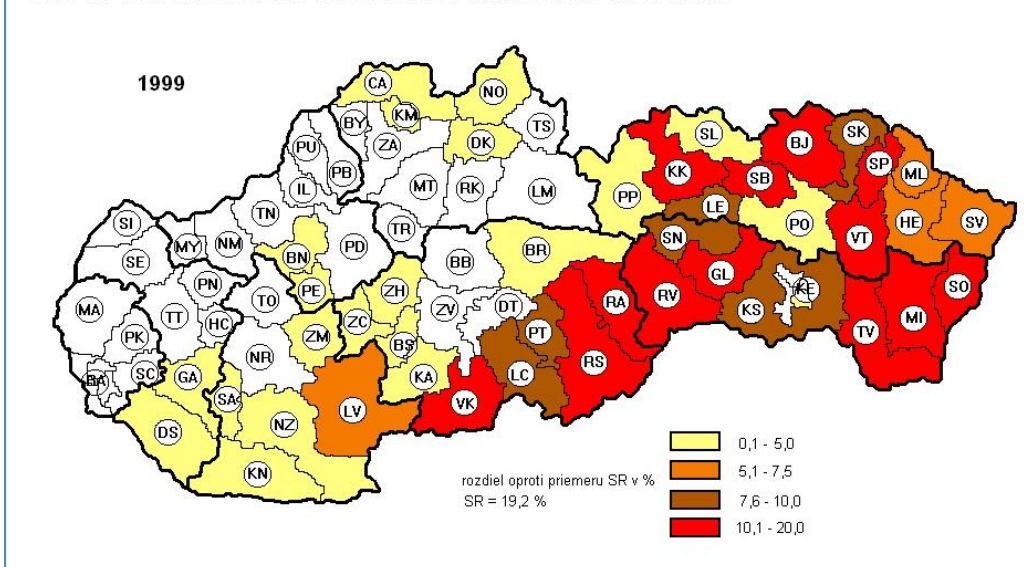
Zdroj údajov: ŠÚ SR

**POHYB OBYVATELSTVA V REGIÓNOCH SR
PRÍRASTKY ZO SŤAHOVANIA**

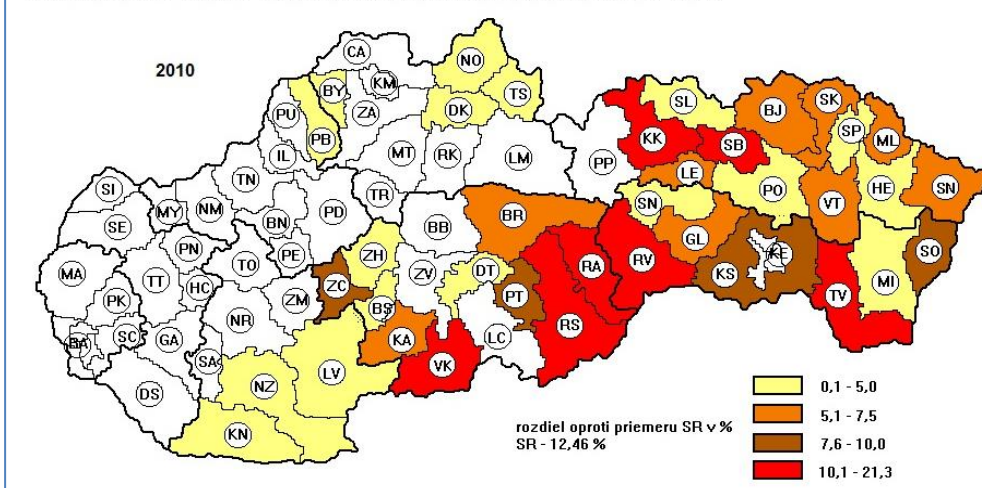
Zdroj údajov: ŠÚ SR

OKRESY S MIEROU NEZAMESTNANOSTI VYŠŠOU AKO PRIEMER SR

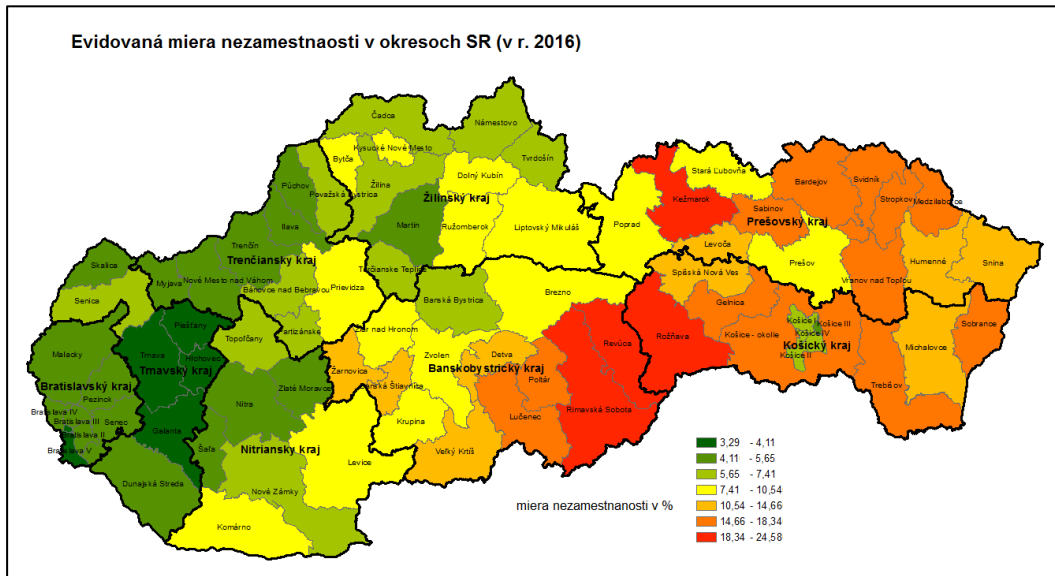

Zdroj údajov: ŠÚ SR

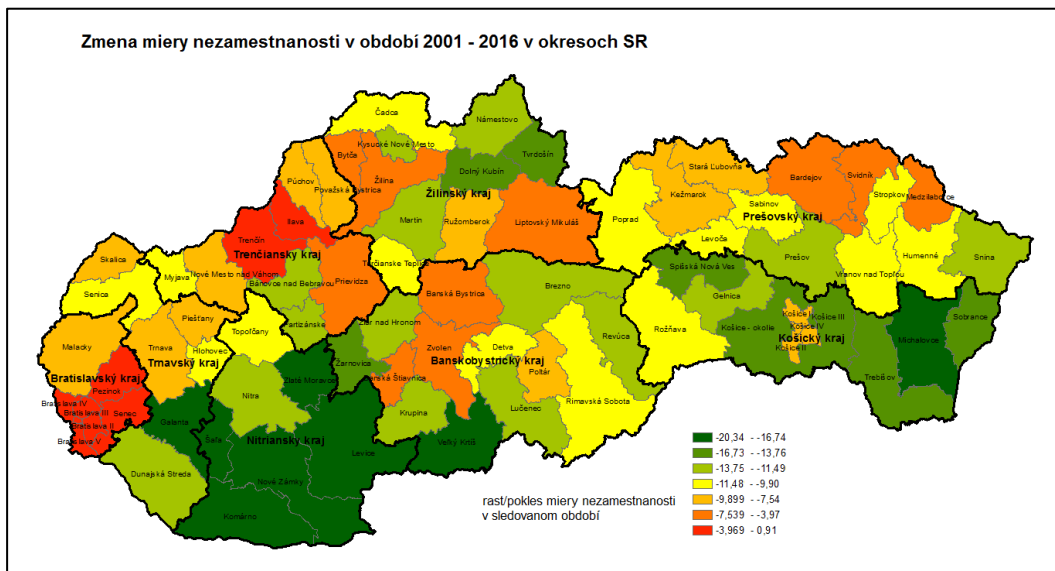
OKRESY S MIEROU NEZAMESTNANOSTI VYŠŠOU AKO PRIEMER SR

Zdroj údajov: ŠÚ SR

Zdroj údajov: ŠÚ SR

Zdroj údajov: ŠÚ SR

1/ Sťahovanie a zmeny ľudských zdrojov v územiach a ich dopady

Sťahovanie ako spôsob mládeže riešiť problémy?

Zmeny v početnosti mládeže v regiónoch SR sú čoraz výraznejšie spojené s priestorovou mobilitou mládeže. Táto mobilita celkove naberá na intenzite v závislosti od toho ako sa územne diverzifikuje sociálno-ekonomický rozvoj jednotlivých regiónov a oblastí na Slovensku. Netýka sa to iba mládeže, i keď práve mládež najintenzívnejšie participuje na medzisídelnej migrácii.

Po roku 1989 stratila vnútorná migrácia na Slovensku koncentračný charakter. Prechod od extenzívnej k intenzívnej fáze vývoja sídelných systémov sa vyznačuje vznikom nových tendencií a foriem v mechanickom pohybe obyvateľstva. Dominantné postavenie nadobúda proces suburbanizácie, ktorého výsledkom je predovšetkým územné rozširovanie urbánneho priestoru vo všetkých jeho podobách. V počiatočných štádiách ide najmä o proces decentralizácie obytnej funkcie s postupným oddeľovaním miesta bydliska a pracoviska a neskôr k decentralizácií ďalších funkcií.

Podobné trendy sledujeme na Slovensku najmä v posledných desiatich rokoch. Nástup dekoncentračných tendencií sprevádza najmä nárast atraktivity malých obcí, prímestského bývania v zázemí veľkých a stredne veľkých miest. Súčasne sa prehĺbila dominancia sťahovania na krátke vzdialenosti (z obce do obce v rámci okresu), ktoré tvorí už viac ako 45 % z celkového objemu vnútornej migrácie. Ďalším dôležitým znakom je zmena čistej migrácie v jednotlivých veľkostných skupinách obcí. Ešte na začiatku 90. rokov boli migračne stratové obce do 5000 obyvateľov, pričom najväčšie úbytky zaznamenávali najmenšie veľkostné skupiny (do 2000 obyvateľov). Naopak ziskové boli predovšetkým stredne veľké obce, mestá s 20–50 tis. obyvateľmi, ďalej mestá s 10–20 tis. obyvateľmi a tiež Bratislava a Košice. Na opačnej strane stáli ich zázemia, ktoré predstavovali dlhodobo migračne stratové regióny. Celkovo bolo na Slovensku niekoľko oblastí, ktoré sa vyznačovali kladným migračným saldom. Okrem Bratislavy a Košíc k dôležitým imigračným centram patrili okresy stredného Slovenska: Martin, Banská Bystrica, Zvolen a v 80. rokoch aj Veľký Krtíš a okres Považská Bystrica. (pozri Vaňo ed., 2000; 68).

V posledných dvoch desaťročiach sledujeme decentralizáciu migračných tokov. Relatívne stabilná a silne polarizovaná priestorová štruktúra interregionálnych migrácií sa uvoľnila a postupne decentralizovala. Ukazuje sa, že migrácia dokáže pomerne promptne reagovať na zmenu vonkajších podmienok (najmä ekonomicko-sociálnych faktorov), v slovenskom prostredí nachádzame aj po roku 1989 niekoľko znakov, ktoré hovoria, že dôležitú úlohu v charaktere vnútornej migrácie zohráva aj určitý stupeň priestorovej stability migračných tokov (Podolák, 2006). Z hľadiska vnútornej migrácie pôsobili nové podmienky v 90. rokoch najmä v smere priestorovej stabilizácie obyvateľstva. Narastanie intenzity vnútornej migrácie, ktorého sme svedkami najmä v poslednej dekáde je s najväčšou pravdepodobnosťou spojené s rozvojom bytovej výstavby a možnosťami získania finančných prostriedkov na bývanie, čiastočne sa zlepšujúcej dostupnosti bytov a formovaním trhových podmienok v oblasti vlastníctva a predaja bytov. Aj z týchto dôvodov sa podľa Podoláka (2006) javí vnútorná migrácia na Slovensku ako jeden z najmenej stabilizovaných a vyprofilovaných demografických procesov.

Rozhodujúcu úlohu v 90. rokoch však s najväčšou pravdepodobnosťou zohrávala bytová otázka a s ňou spojená neexistencia reálne fungujúceho trhu s bytmi, cenová nedostatnosť

bytov najmä v mestskom prostredí a v hospodárskych centrách Slovenska a tiež výrazný prepad bytovej výstavby. Rovnako sa zatiaľ nepotvrdilo, že obyvateľstvo Slovenska sa bude sťahovať z oblastí s vysokou nezamestnanosťou, nízkym počtom voľných pracovných miest a nižšou priemernou nominálnou mzdou do regiónov s opačnými charakteristikami. Významnú úlohu v tomto procese pravdepodobne zohráva aj migrácia za prácou do zahraničia (Podolák, 2006, Bahna 2011).

V poslednom desaťročí sme svedkami výrazného zvýšenia počtu i podielu sťahovaní osôb s vysokoškolským vzdelaním, resp. osôb s aspoň úplnou strednou školou. Na druhej strane migračný objem ľudí s nižším vzdelaním sa pomerne výrazne znižuje a tým tiež klesá ich zastúpenie na celkovej vnútornej migrácii Slovenska. Potvrzuje sa, že osoby s vysokoškolským vzdelaním sú oproti ostatným vzdelanostným skupinám výrazne mobilnejšie a s ďaleko vyššou intenzitou sa sťahujú. Na opačnom póle stoja ľudia, ktorí absolvovali nanajvýš základnú školu. Navyše ľudia s vysokoškolským vzdelaním sa oveľa častejšie sťahujú mimo kraj svojho trvalého bydliska, kým osoby s nízkym vzdelaním sa sťahujú najčastejšie len v rámci toho istého okresu.

Pre osoby s vysokoškolským vzdelaním je najatraktívnejším prostredím západné Slovensko a to najmä Bratislava a jej zázemie. Bratislavský kraj počas sledovaného obdobia bol vysoko migračne ziskový. Najhoršia situácia je v krajoch východného Slovenska, kde najmä Prešovský kraj si nedokázal udržať svojich vysokoškolákov. Na okresnej úrovni je zrejme, že vnútornou migráciou strácajú osoby s vyšším vzdelaním predovšetkým marginalizované regióny severného, severovýchodného a južného Slovenska. Tieto tendencie len posilňujú ďalšie regionálne disproporcie a ďalej prehľbujú znevýhodnenie spomenutých oblastí.

2) Dopady zmien v priestorovom rozložení mládeže na sociálne potenciály území

Jedna z našich výskumných otázok bola orientovaná na identifikáciu resp. na naznačenie „aké sú dopady identifikovaných zmien v územnom rozložení mládeže na ľudské (sociálne) potenciály území (regiónov)“. Spektrum možných dopadov na ľudské potenciály je pomerne široké, preto sme sa koncentrovali iba na vybrané oblasti, ktoré najviac korešpondujú so zameraním nášho projektu, hlavne z hľadiska vytvorenia istého informačného rámca pre ozrejmienie názorov mládeže zo sociologického výskumu.

Migrácia je spojená so zmenou miesta trvalého bydliska. Migračné pohyby vyvolávajú rad významných demografických, ekonomických, sociálnych a politických efektov a to ako pri procese vystáhovania tak i pri procese prisťahovania a sú citlivými indikátormi ekonomického vývoja v regióne resp. v štáte.

Koncentrácia pracovných miest do veľkých miest spôsobila nerovnomernosť osídlenia obyvateľstva predovšetkým na perifériách sídiel a ťažko dostupných miestach. Odchod mladých a vzdelaných ľudí z dôvodu nedostatku pracovných miest zhoršuje sociálno-demografickú štruktúru a znižuje rozvojové možnosti daného sídla či regiónu. Pretrváva nepriaznivá situácia v tom, že regióny, ktoré ešte disponujú relatívne priaznivou socio-demografickou situáciou charakterizuje zároveň nepriaznivá situácia v hospodárskej a infraštruktúrnej oblasti, čo pre stabilizáciu mládeže v týchto regiónoch nevytvára priaznivú situáciu.

Oblasti, ktoré mali ešte donedávna výrazne vyššie prirodzené prírastky a teda aj podiely mládeže, z dôvodu silného odlivu najmä mládeže túto svoju špecifickosť strácajú. Situácia sa skôr vyvíja smerom k ďalšiemu roztváraniu nožníc medzi regiónmi a oblasťami SR v tom, že ekonomicky a sociálne málorozvinuté regióny postupne strácajú aj svoju demografickú dynamiku. Ak sa situácia nebude riešiť môže to viesť k sociálno-ekonomickej degradácii oblastí, najmä tých vzdialenejších od hospodárskych centier a s nepriaznivými kvalitami ich ľudských potenciálov.

Vývojové zmeny prezentujú celkový pokles/zhoršovanie demografickej vitality SR, ktorý je spojený s rozširovaním počtu regiónov s nepriaznivou socio-demografickou situáciou a prehlbovaním demografickej degresie niektorých regionálnych zoskupení, z ktorých mládež odchádza zvyčajne už po skončení strednej školy.

Nepriaznivá je situácia najmä v južných regiónoch, ktoré charakterizuje značná sociálno-demografická degresia, s nižším podielom ekonomicky aktívneho obyvateľstva s nižšou vzdelanostnou úrovňou, vysokou mierou nezamestnanosti, nedostatkom pracovných príležitostí ... Avšak aj v regiónoch, kde je priaznivá populačná situácia s výrazne vyšším zastúpením mladšieho obyvateľstva chýbajú ekonomické podmienky pre stabilizáciu mládeže v regióne (prípady severných regiónov SR).

Dopady naznačených vývojových zmien:

- ✓ Pokles atraktivity územia, zníženie jeho konkurencieschopnosti z dôvodu nekvalitného ľudského potenciálu a tým ďalšieho komplikovania úrovne a kvality života jeho obyvateľov
- ✓ Redukcia spoločensko-kultúrneho života, ktorého hlavným nositeľom býva zvyčajne mládež
- ✓ Rezignácia a frustrácia z dlhodobého nezlepšovania situácie s prejavmi v rezignácii na možný zvrät a záujem odísť čo najskôr z obce i regiónu resp. zo Slovenska
- ✓ Nedostatok vzdelaných a aktívnych ľudí schopných vypracovávať dobré a úspešné projekty
- ✓ Prehlbovanie rozdielov v kvalite, kvantite i aktivite ľudského potenciálu regiónov SR
- ✓ Koncentrácia mladých a vzdelanejších kategórií do hospodárskych centier a oblastí a prehlbovanie disparít medzi regiónmi
- ✓ Pomerne vysoká sídelná/priestorová migrácia mládeže na vnútroregionálnej, ale hlavne na republikovej a medzinárodnej úrovni vedie vytváranie rozvojových a periférnych oblastí, kde sa koncentruje celý rad sociálnych, ekonomických i civilizačných problémov
- ✓ Narušenie identity zo sídlom a regiónom, strata záujmu o dianie v nich a o ich rozvoj
- ✓ Nezáujem a nízka participácia na živote, kultúre a rozvoji a preferovanie skorého opustenia sídla a regiónu bez záujmu o spätný návrat
- ✓ Strata demografickej vitality sídla a regiónu a zhoršovanie jeho pozície v sídelnej štruktúre.
- ✓ Zhoršovanie sociálno-demografickej situácie, ktorá má dopady tak do profilovania nepriaznivej situácie pre reprodukciu lokálneho spoločenstva, ale aj do formovania životných podmienok v týchto sídlach a regiónoch, čo následne nepriaznivo ovplyvňuje ich atraktivitu pre bývanie ale aj pre investovanie

III. Hodnotenie stavu životných/sídelných podmienok a rozvojových disponibilít vybraných obcí a regiónov

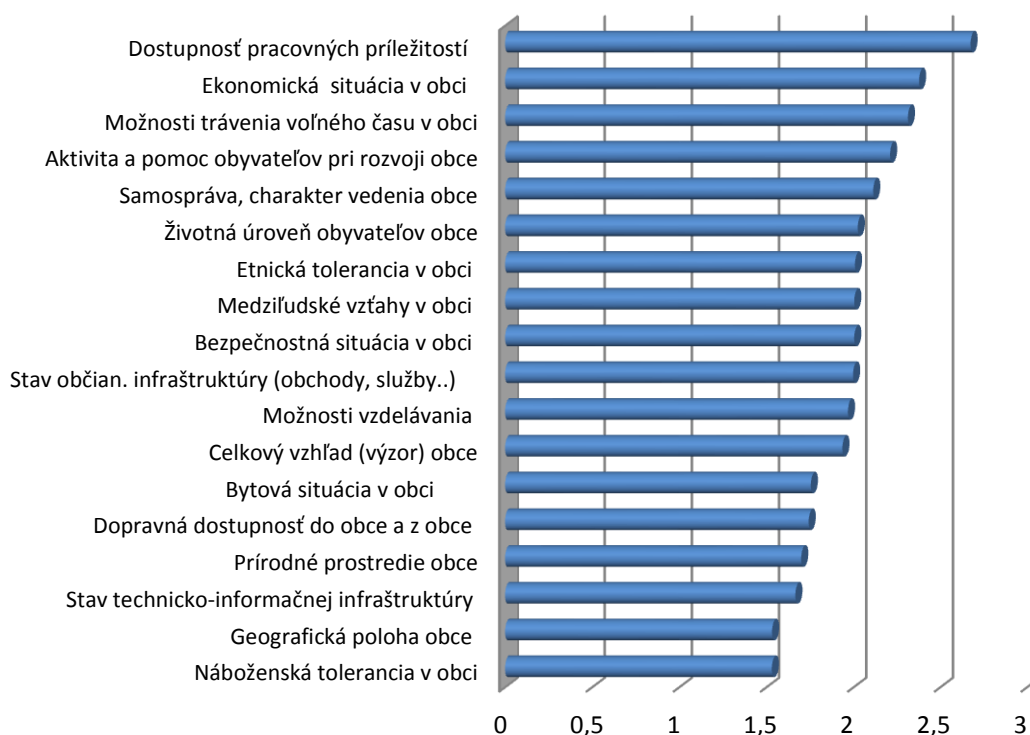
Táto problematika tvorila významnú súčasť výskumu, predpoklad pre pochopenie, vysvetlenie stratégií mládeže v oblasti identity, sídelnej stability či migrácie, ale aj životných orientácií a spokojnosti so životom a celkove kvality života. Ide o širokú problematiku sídelných/životných podmienok, ktoré sme vo výskume sledovali v dvoch priestorových úrovniach – lokálnej a regionálnej – pretože obe sú vzájomne komplementárne prepojené a predstavujú pre mládež základný rámec ich života a uspokojovania ich sídelných/životných potrieb.

Životné podmienky obce a regiónu bydliska predstavujú základný priestor v ktorom sa realizuje život jednotlivca, rodiny, domácnosti či lokálnej komunity. Úroveň rozvoja sídelných podmienok je zároveň faktorom, ktorý vplýva na našu spokojnosť s bývaním v danom sídle, území, s našimi vzťahmi k tomuto územiu, našou aktivitou a záujmom podieľať sa na daní a rozvoji tohto prostredia, územia. Na druhej strane však sídelné podmienky sú aj faktorom vplývajúci na naše migračné pohyby, sťahovanie atď. Sú tak predpokladom uspokojovania našich potrieb ako aj médium ovplyvňujúcim naše správanie a spokojnosť so životom, bývaním v danej obci, území a podieľajú sa teda aj na našej sídelnej či regionálnej identite i stabilite i na záujme o stav a rozvoj týchto území.

Hodnotenie sídelných/životných podmienok obce resp. regiónu bydliska je však ovplyvňované blokom faktorov, pričom ich pozícia v rozhodovacom rámci človeka je ovplyvňovaná tak individuálnymi (osobnostnými) disponibilítami človeka, ako aj mierou jeho spokojnosti či nespokojnosti s existujúcou situáciou, ale prejavíť sa tu môžu aj vplyvy dominantného názoru v rámci názorového spektra, charakteristického pre určitú subkultúru ... Domnievame sa, že s týmto fenoménom sa stretáme práve u mládeže.

Mladí ľudia aj v nami sledovaných územiach vykazujú istú podobnosť a zároveň odlišnosť od hodnotenia toho istého prostredia dospelou populáciou. Hodnotenie mládeže je značne kritickejšie, čo však môže byť dané aj tým, že sídelné podmienky svojho bydliska majú tendenciu skôr komparovať s podmienkami iných sídiel zvyčajne mimo svojho regiónu, zatiaľ čo dospelá populácia sa pri komparácii skôr pohybuje v rámci svojho okolia resp. svojho okresu.

Hodnotenie vybraných charakteristík obce bydliska

*Hodnotenie vybraných charakteristík životných podmienok mládeže sa realizovalo na škále 1 – 3, pričom 1 je dobrá situácia, 2 – priemerná situácia a 3 – nepriaznivá situácia

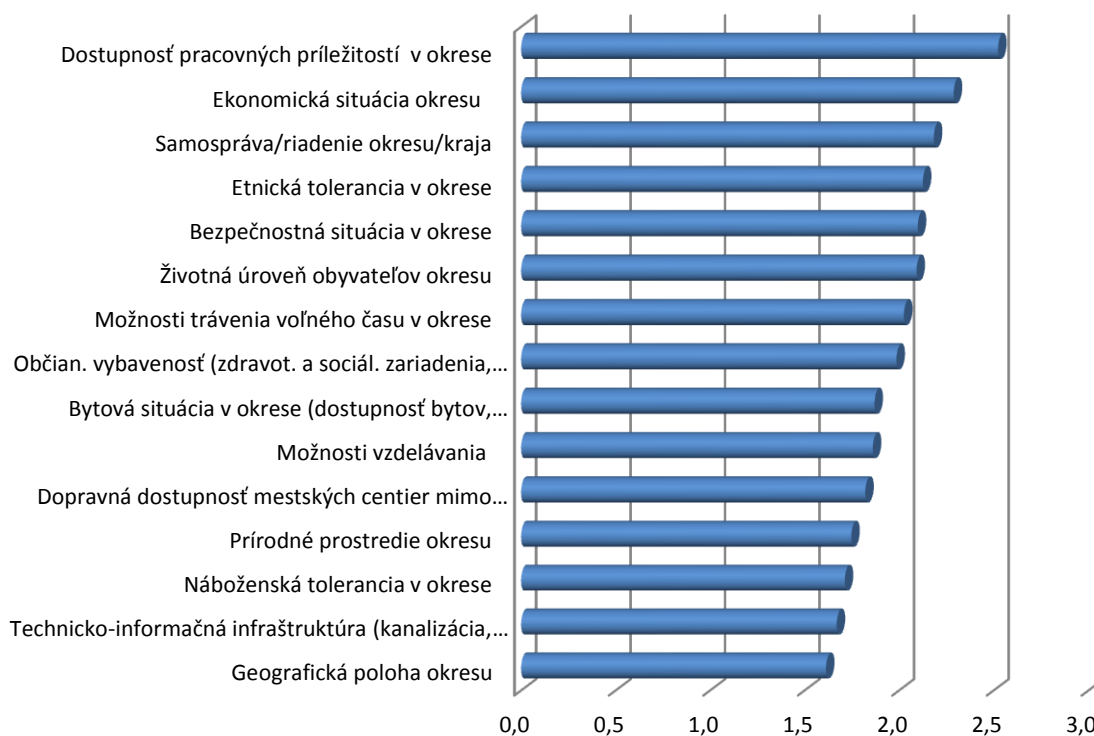
Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilítne preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Nepriaznivé *hodnotenie stavu sídelných/životných podmienok svojho bydliska* mládežou poukazuje na kritické vnímanie oblastí dôležitých pre sídelnú stabilitu resp. pre migračné zábery. Negatívne sú hodnotené oblasti ekonomická, záujmová, partici-pačná, samosprávna, sociálna, vybavenostná i bezpečnostná. To v komplexne naozaj nevytvára vhodné podmienky pre zotrvanie v bydlisku. Zložitá dostupnosť pracovných príležitostí, nepriaznivá ekonomická situácia obce a nízka životná úroveň v obci vytvárajú komplex ekonomických faktorov ktoré mládež hodnotí negatívne. Druhú skupinu problémov v sídelných/životných podmienkach tvoria vybavenostné podmienky, mládež nie je spokojná s podmienkami pre trávenie voľného času, s možnosťami vzdelávania ani s občianskou vybavenosťou obcí svojho bydliska. Tretí okruh problémov tvoria sociálne problémy, kde mládež nízko hodnotí etnickú toleranciu, medziľudské vzťahy a tiež bezpečnostnú situáciu v obci. Štvrtý okruh problémov tvorí jednak samotný charakter spravovania obce samosprávou, ale aj záujem a aktivita samotných obyvateľov podieľať sa na dianí v obci i na jej riadení.

Nepriaznivost' hodnotenia stavu sídelných podmienok mladými ľuďmi je daná zrejme aj skutočnosťou, že výskum sme realizovali v prevažnej miere v málorozvínutých regiónoch (i keď väčšina respondentov bola z mestských sídiel, išlo však o malé mestá). Napriek tomu bol charakter sídelných/životných podmienok jedným z významných faktorov záujmu mládeže odísť nielen z obce, ale aj z regiónu svojho bydliska.

Spokojnosť obyvateľov v obci nevyplýva iba z vnútorných charakteristík obce, pretože obec tvorí len časť každodenného priestoru aktivít, v ktorom sa obyv. pohybujú. *Podstatným faktorom ktorý spolurozhoduje o podmienkach ktoré obec svojim obyv. ponuka je teda jej poloha v rámci systému osídlenia. Poloha obce má na jej rozvojové charakteristiky dosť podstatný vplyv a nie je ľahké ju jednoduchým spôsobom operacionalizovať, pretože polohové faktory pôsobia na regionálnu, mikroregionálnu i lokálnu úroveň.*

Hodnotenie vybraných charakteristík okresu bydliska

*Hodnotenie vybraných charakteristík životných podmienok mládeže sa realizovalo na škále 1 – 3, pričom 1 - je dobrá situácia, 2 – priemerná situácia a 3 – nepriaznivá situácia

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Pri hodnotení situácie v okrese bydliska sa ešte výraznejšie prejavil dôraz na ekonomické problémy spojené s dostupnosťou pracovných príležitostí a celkove s problémovou sociálno-ekonomickou situáciou okresu. Tento nepriaznivý stav spájajú mladí ľudia aj s kritikou riadenia a správy regiónu. Nepriaznivo je hodnotená tiež etnická tolerantnosť, bezpečnosť a životná úroveň obyvateľov okresu. Relatívne nepriaznivo sú hodnotené aj podmienky pre trávenie voľného času.

Hodnotenie vybraných charakteristík okresu je diferencované úrovňou rozvoja okresu. Respondenti z rozvinutého regiónu vnímajú disponibility svojho okresu väčšinou priaznivejšie ako ich rovesníci z málorozvinutých okresov.

Hodnotenie úrovne rozvoja obce je pomerne priaznivá – viac ako 1/3 ju hodnotí svoju obec ako rozvinutú resp. skôr rozvinutú. Necelých 23% ako skôr či výrazne zaostávajúcu. Toto pomerne pozitívne hodnotenie vyplýva jednak zo stavu rozvoja obcí v okrese bydliska,

kedy zrejme väčšina z nich trpí tými istými problémami a ich úroveň rozvoja je v konfrontácii so stavom okolitých obcí často podobná. Navyiac sa tu prejavuje zrejme aj efekt nedostatku komparatívneho vzoru, čo deformuje posudzovanie stavu, úrovne rozvoja.

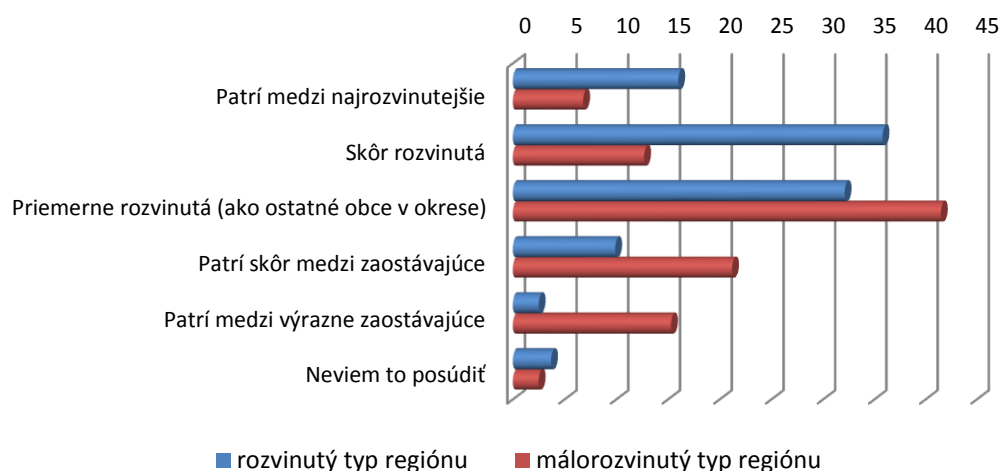
Existujú značné rozdiely v hodnotení úrovne rozvoja obce bydliska medzi rozvinutým regiónom a málorozvinutým typom regiónu. Zatiaľ čo mládež z rozvinutého regiónu hodnotí úroveň rozvoja svojho bydliska ako dobrú resp. veľmi dobrú, mládež z málorozvinutých regiónov hodnotí úroveň rozvoja ako priemernú, ale podobne veľká skupina ako zaostávajúcu resp. výrazne zaostávajúcu.

Hodnotenie úrovne rozvoja obce bydliska

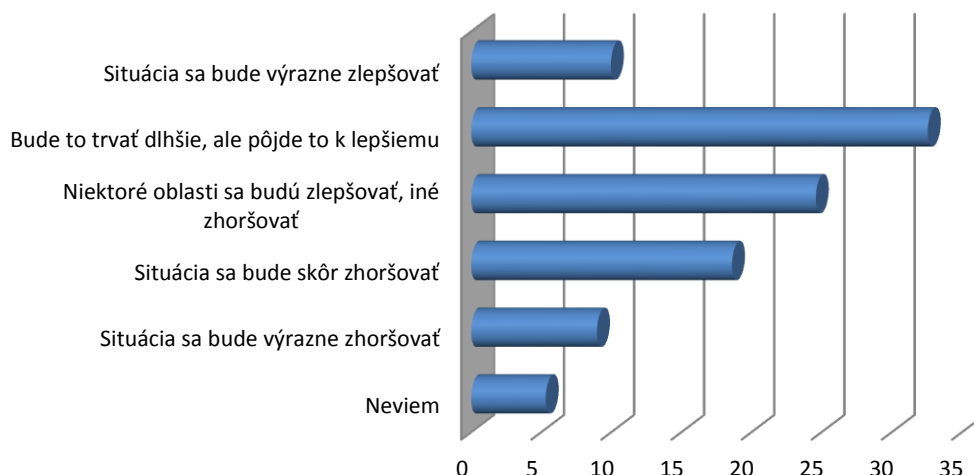
Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Hodnotenie úrovne rozvoja obce bydliska

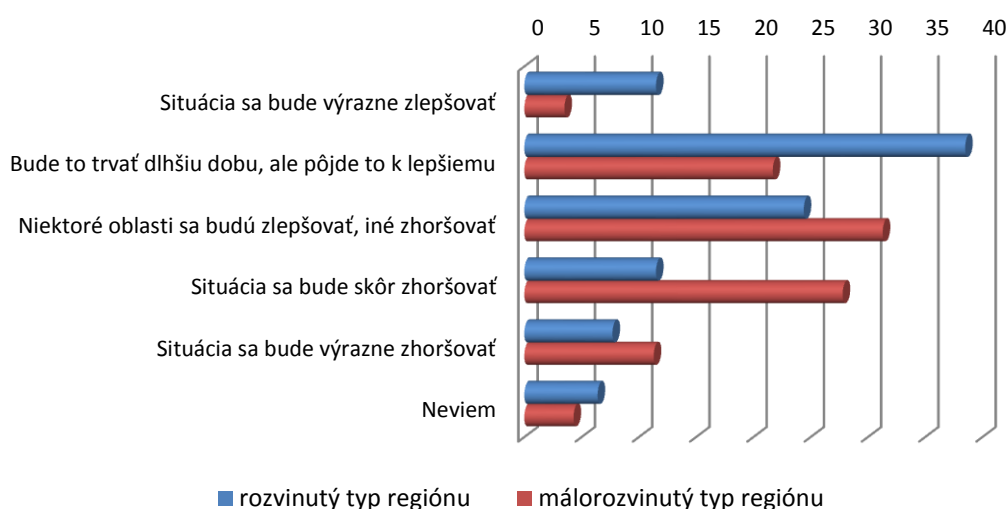
Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Hodnotenie smerovania vývoja obce v najbližších 5-10 rokoch

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilítne preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Hodnotenie smeru vývoja obce v najbližších 5-10 rokoch

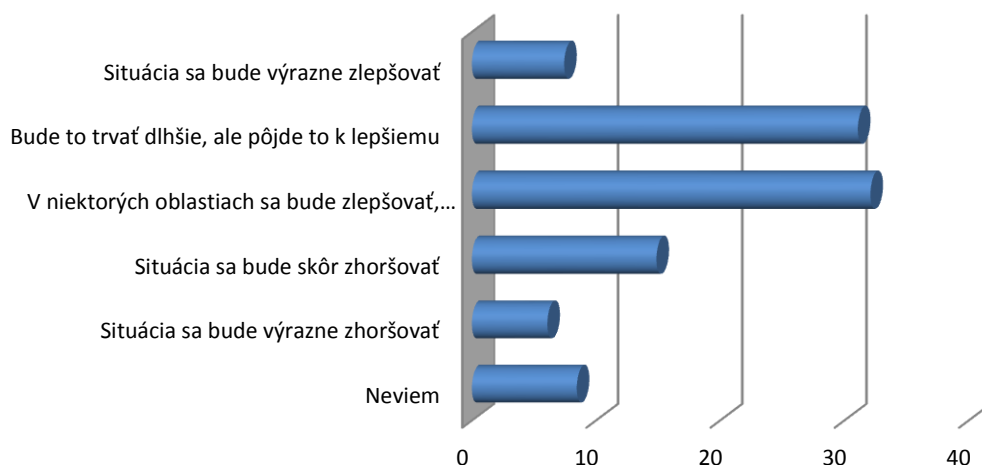
Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilítne preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Hodnotenie rozvojových disponibilít obce bydliska je taktiež pomerne priaznivé, keďže asi 1/3 si síce uvedomuje existujúce problémy napriek tomu sa domnieva, že hoci to bude trvať dlhšie situácia sa bude zlepšovať. Asi ¼ sa domnieva, že niečo sa bude zlepšovať niečo zhoršovať. 28 % skôr sa domnievajú, že situácia sa bude postupne zhoršovať resp. výrazne zhoršovať. Iba 10% je presvedčených že situácia v ich obci sa bude v najbližšom období výrazne zlepšovať.

Rozdiely sa výrazne prejavujú ako porovnávame rozvinutý a málorozvinuté regióny. V týchto skoro 40% predpokladá, že situácia v ich obciach sa bude zhoršovať resp. výrazne zhoršovať. Najčastejšie predpokladajú, že niečo sa bude zlepšovať a niečo zhoršovať. Iba asi 3% sa

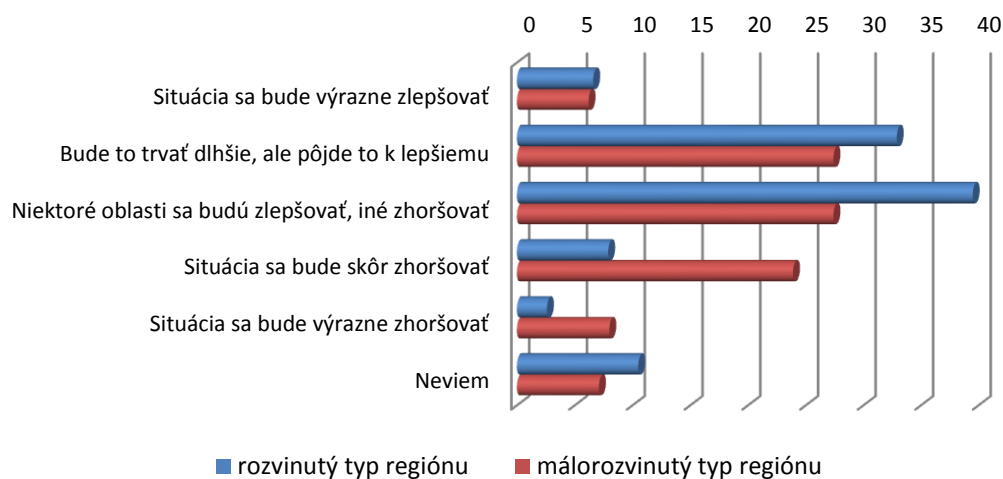
domnieva, že bude výrazne zlepšovať. Obdobne hodnotí situáciu viac ako 10% z rozvinutého regiónu a asi 19% predpokladá zhoršovanie situácie. Celkove mládež z rozvinutého regiónu vníma rozvojové disponibility svojich obcí so značne väčším optimizmom.

Hodnotenie rozvojových disponibilít okresu v najbližších 5-10 rokoch

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilítne preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Hodnotenie rozvojových možností regiónu v nasledovných 5-10 rokoch

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilítne preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Hodnotenie rozvojových disponibilít sledovaných okresov na najbližších 10 rokov je pomerne pozitívne. Najmä v kontexte pomerne kritického hodnotenia stavu životných podmienok či už v obci či v okrese bydliska. Tretina respondentov je presvedčených že situácia sa bude vyvíjať v niečom lepšie v niečom horšie a ďalšia tretina je presvedčená, že vývoj v obci

bude smerovať k lepšiemu i keď to bude časovo náročnejšie. Viac ako 21% sa domnieva, že situácia sa bude skôr či výrazne zhoršovať a iba 7% verí, že situácia sa výrazne zlepší.

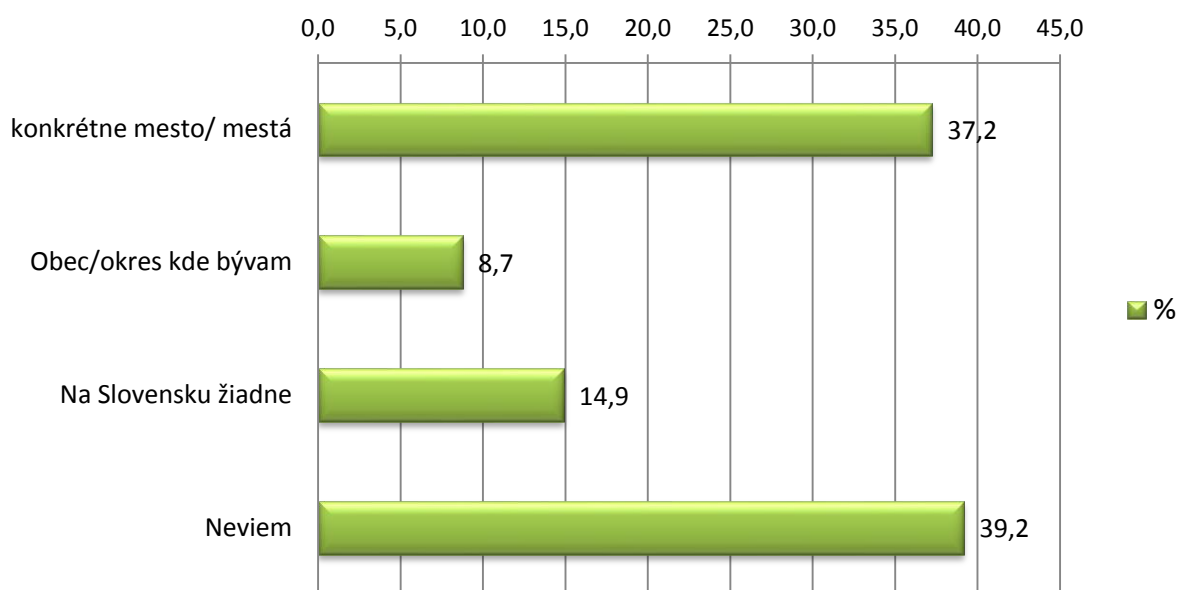
Regionálne existujú pomerne značné rozdiely v hodnotení rozvojových možností sledovaných okresov. V rozvinutom regióne je väčší optimizmus ohľadom ďalšieho rozvoja okresu, zatiaľ čo v málorozvinutých okresoch skoro 1/3 respondentov očakáva, že situácia sa bude skôr či výrazne zhoršovať. Je zaujímavé že presvedčenie že situácia v okrese sa bude výrazne zlepšovať má rovnako veľká skupina respondentov (asi 6%).

Napriek tomu, že mladí ľudia majú pomerne pozitívny vzťah k obci svojho bydliska, pri otázke, ktoré mesto, okres alebo región vytvára na Slovensku najlepšie podmienky pre život, len veľmi malá časť respondentov (8,9 %) uvádza obec, v ktorej býva. Významne častejšie obyvatelia rozvinutého regiónu, vysokoškolační, obyvatelia miest a ženy.

Takmer štvrtina respondentov nevie, ktoré mesto, či región by to mohli byť, takmer 15% uvádza, že na Slovensku žiadne, význame viac sa k tomuto názoru prikláňajú mladí ľudia z nerozvinutých regiónov.

Takmer 40% respondentov uvádza konkrétne mesto, pričom viac ako 80% z nich uviedlo Bratislavu, ďalšie mestá sú Banská Bystrica, Žilina, Trnava, Košice, Trnavský kraj, Bratislavský kraj, veľké mestá,..... Bratislavu významne rozdielne častejšie uvádzali ženy a obyvatelia miest.

Ktoré mesto, okres/región na Slovensku vytvára podľa Vás najlepšie podmienky pre život?

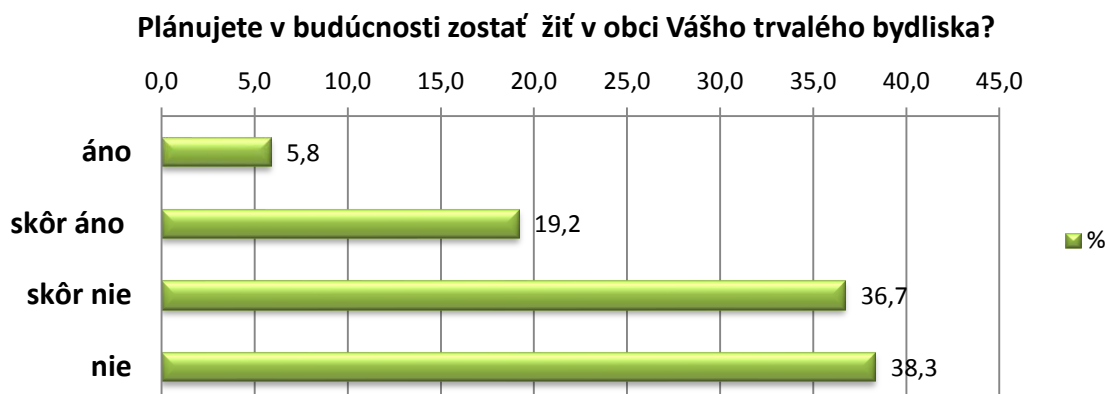

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

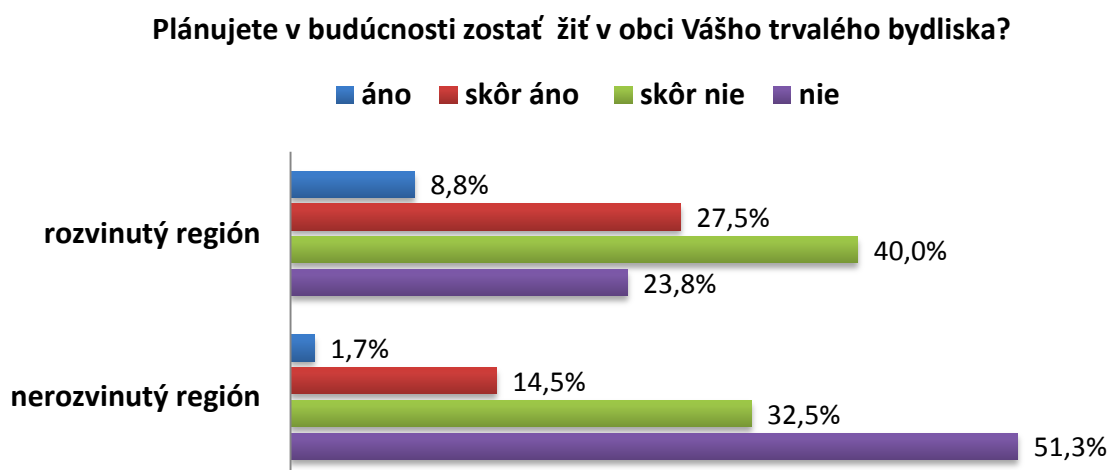
Hľadanie sídelnej stability mladých ľudí

Väčšina (75%) oslovených mladých ľudí **neplánuje v budúcnosti zostať žiť v obci svojho terajšieho trvalého bydliska**. Štatisticky významný rozdiel je medzi mladými ľuďmi žijúcimi v rozvinutom a nerozvinutom regióne. Ľudia, ktorí majú trvalý pobyt v nerozvinutom regióne štatisticky významne rozdielne častejšie odmietajú v budúcnosti zostať žiť v obci svojho trvalého bydliska. Na úrovni porovnania vidiek- mesto sa významné rozdiely neukáza-

li, i keď v dátach vidíme mierny sklon k autochtónnosti u mládeže vidieckych obcí. **Mierne vyššiu mieru autochtónnosti prejavujú muži ako ženy.** Rozhodnutie odísť z obce deklarovali významne častejšie stredoškólači ako vysokoškólači. Výrazná súvislosť je medzi deklaráciou odísť z obce a vekom respondentov.

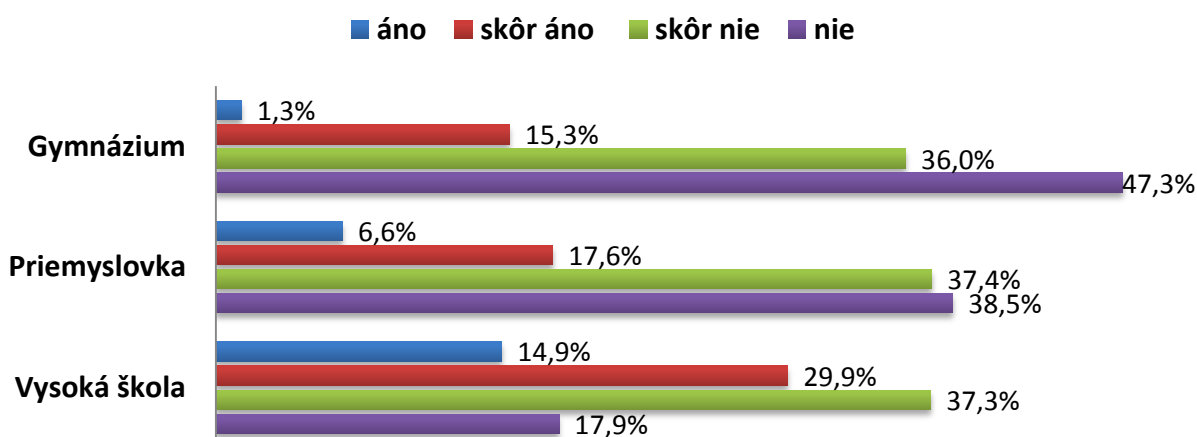
Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobiltné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobiltné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

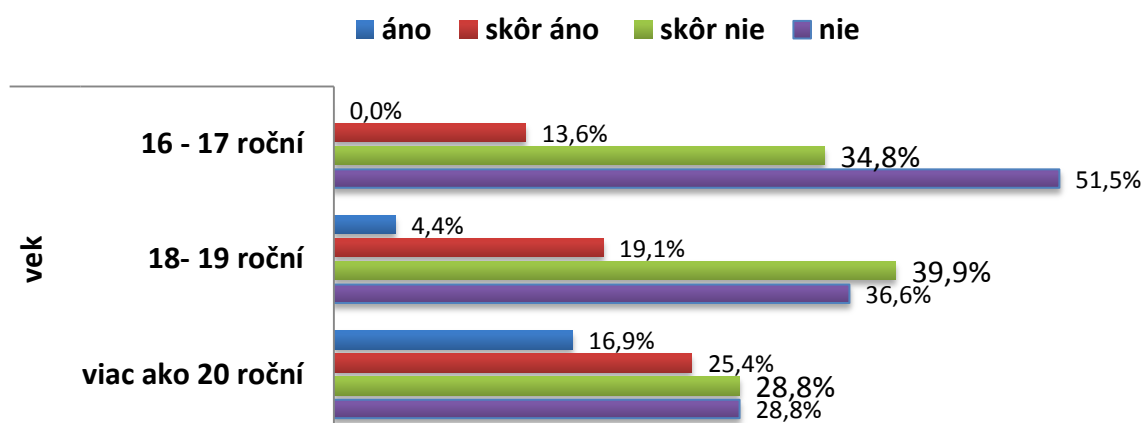
Výsledky naznačujú **štatistickú súvislosť medzi vekom a plánmi odísť z obce svojho trvalého bydliska.** Najmladší respondenti najčastejšie deklarujú plány zmeniť obec svojho bydliska (u 16 až 17 ročných je to až 86%). So stúpajúcim vekom klesá latentná deklarácia odísť z obce svojho trvalého bydliska. Rozhodujúcou hranicou na zmenu názoru je nástup na vysokú školu, kedy klesá razantné odmietanie života v obci svojho trvalého bydliska.

Plánujete v budúcnosti zostať žiť v obci Vášho trvalého bydliska?

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilítne preferencie v kontexte životných ašpirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Plánujete v budúcnosti zostať žiť v obci Vášho trvalého bydliska?

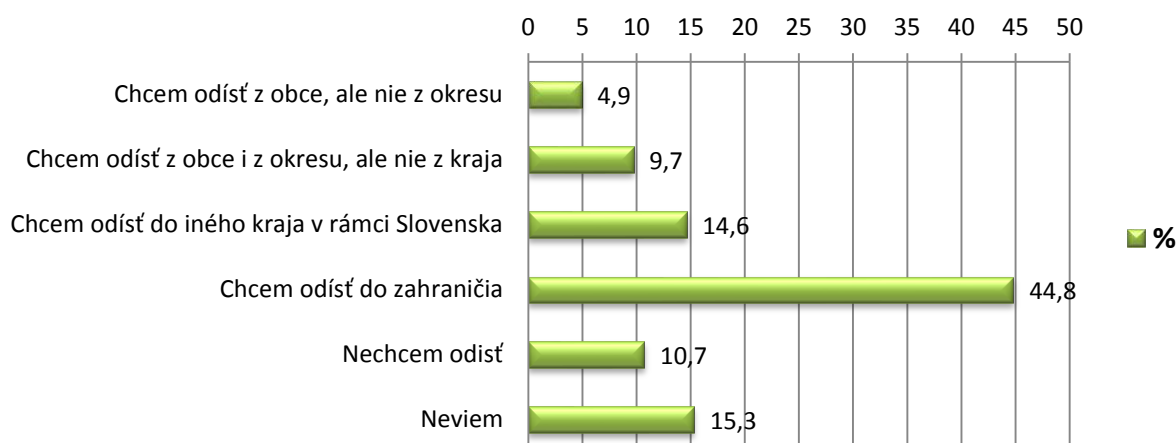

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilítne preferencie v kontexte životných ašpirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Smery latentnej migrácie

Väčšina mladých ľudí, ktorí preferujú odchod zo svojho trvalého bydliska sa chce presťahovať do zahraničia (významne častejšie 18 až 19 roční, častejšie mladí ľudia z rozvinutého regiónu, z mestských obcí a študenti priemysloviek). V prípade lokalizácie sťahovania v rámci Slovenska respondenti latentne volia vzdialenejšie destinácie, preferujú sťahovanie v rámci Slovenska do iného kraja. Takéto sťahovanie nie je v súlade so skutočnými migračnými tendenciami (najväčší objem sťahovania prebieha v rámci okresu, a to aj v populácii mladých ľudí). Muži, stredoškoláci, mladí ľudia do 20 rokov a mladí ľudia z nerozvinutých regiónov častejšie sa prikláňajú k názoru, že ešte nevedia, kam sa chcú presťahovať.

Ak plánujete odísť, kam sa chcete presťahovať?

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Tabuľka č. 2 Smery latentnej migrácie

Alternatívy odpovedí	región		typ obce		typ školy			vek		
	rozvinutý región	nerozvinutý región	mesto	dedina	gymnázium	priemyslovka	vysoká škola	16 - 17 roční	18 - 19 roční	viac ako 20 roční
Chcem odísť z obce, ale nie z okresu	9,9%	4,3%	3,8%	6,4%	4,6%	6,5%	3,20%	7,5%	4,3%	3,6%
Chcem odísť z obce i z okresu, ale nie z kraja	2,5%	12,0%	6,6%	14,4%	9,9%	8,6%	11,10%	13,4%	6,5%	16,4%
Chcem odísť do iného kraja v rámci Slovenska	7,4%	17,9%	13,7%	16,0%	18,4%	6,5%	17,50%	19,4%	13,4%	12,7%
Chcem odísť do zahraničia	53,1%	43,6%	50,8%	36,0%	46,1%	51,6%	31,70%	38,8%	49,5%	36,4%
Nechcem odísť	17,3%	2,6%	9,3%	12,8%	3,3%	10,8%	28,60%	3,0%	9,7%	23,6%
Neviem	9,9%	19,7%	15,8%	14,4%	17,8%	16,1%	7,90%	17,9%	16,7%	7,3%

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

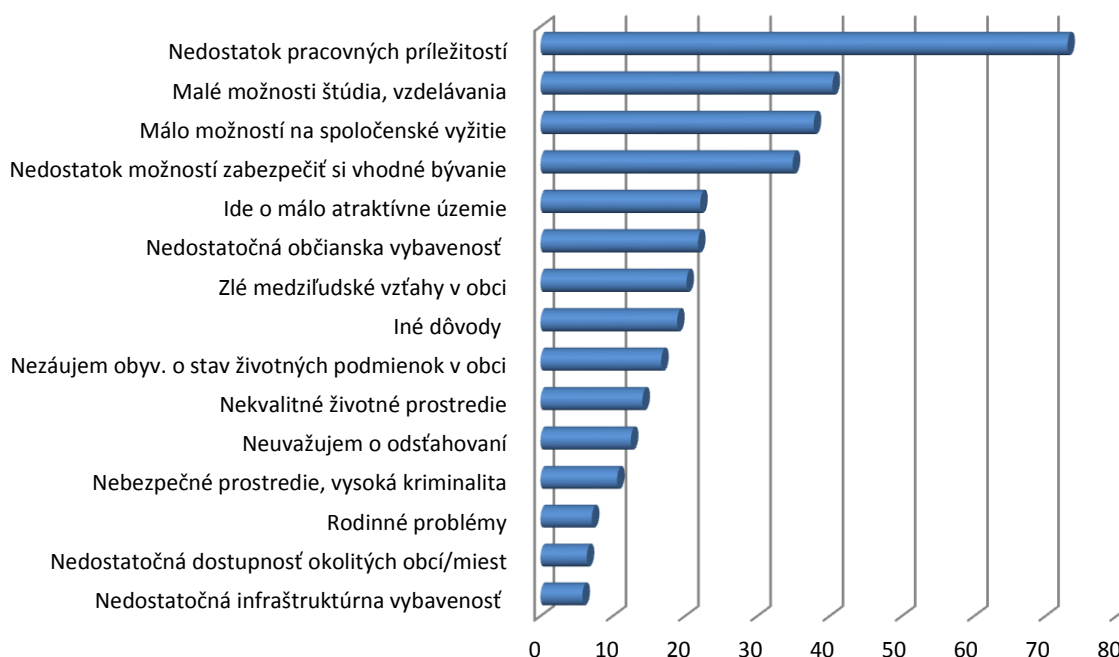
Smer želaného sťahovania je jednoznačne určený – výrazne dominuje záujem odísť do zahraničia – to preferuje skoro polovica respondentov. Pokiaľ ide o smery potenciálneho sťahovania sa v rámci Slovenska tu má najvyššie zastúpenie orientácia na iné kraje na Slovensku (15%), najvýraznejší je záujem o Bratislavu a iné centrá západného Slovenska. Iba necelých 5% chce síce odísť z obce, ale chce zostať v terajšom okrese a necelých 10% sa chce sťahovať v rámci terajšieho kraja bydliska.

V tomto smere existujú medzi mládežou z rozvinutých a málorozvinutých regiónov pomere značné rozdiely. Mládež z oboch regionálnych typov spoločne preferuje sťahovanie sa do zahraničia, preferencie mládeže z rozvinutého regiónu sú však značne vyššie. Mládež z rozvinutého regiónu vo výrazne väčšej miere nechce odísť z terajšieho bydliska, prípadne uvažuje o sťahovaní sa iba v rámci terajšieho okresu bydliska. Celkove je však v značne väčšej miere rozhodnutá sťahovať sa. Zatiaľ čo mládež z nerozvinutých regiónov vo väčšej mier

preferujú aj sťahovanie sa v rámci kraja bydliska resp. sťahovanie sa do iných krajov SR. Charakterizuje ju aj značne vyššia nerozhodnosť či sa sťahovať a či nie.

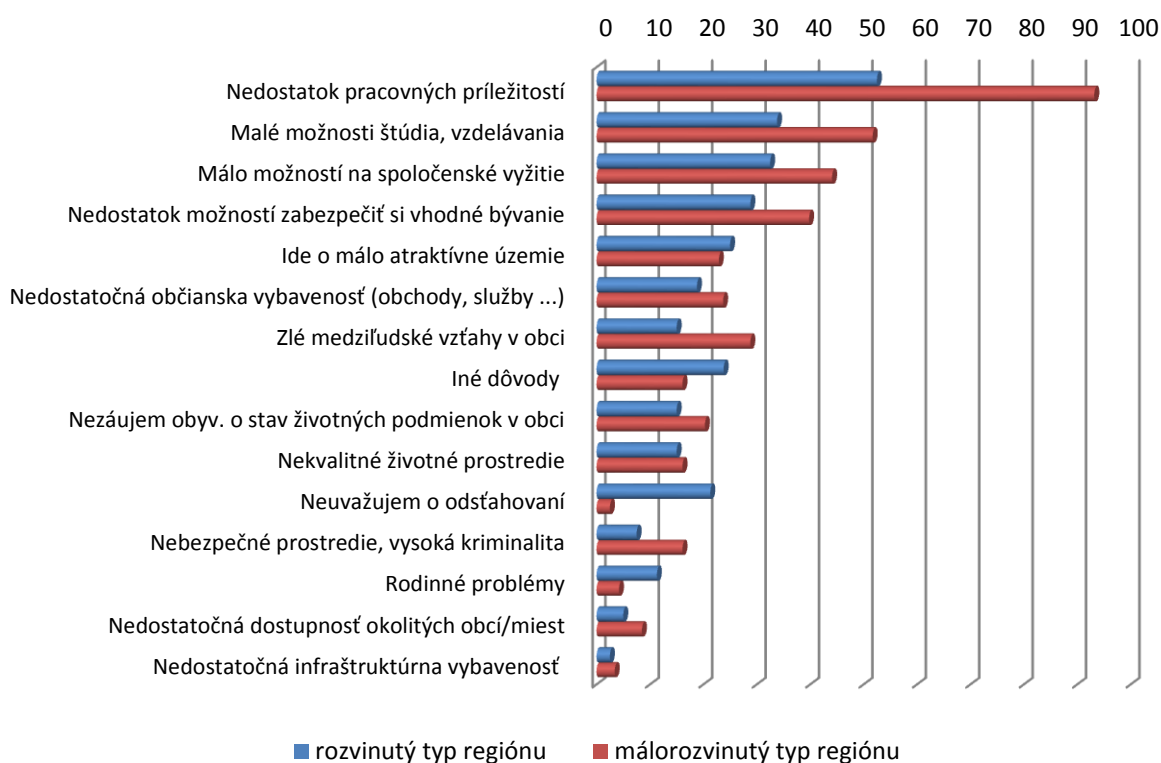
Ukazuje sa, že ide o generáciu mládeže, ktorá jednoznačne preferuje odchod do zahraničia, hoci bez nejakých konkrétnych predstáv kde a čo tam chce robiť. Ukazuje sa, že problémy ich terajšieho bydliska i regiónu, ale i celkove Slovenska, ich presviedčajú, že treba odísť - niektorí do Bratislavy, či iného centra prevažne na západnom Slovensku, iní mimo Slovensko.

Dôvody uvažovaného odstáhovania z obce, okresu bydliska

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Dôvody uvažovaného odsťahovania sa z obce, okresu bydliska

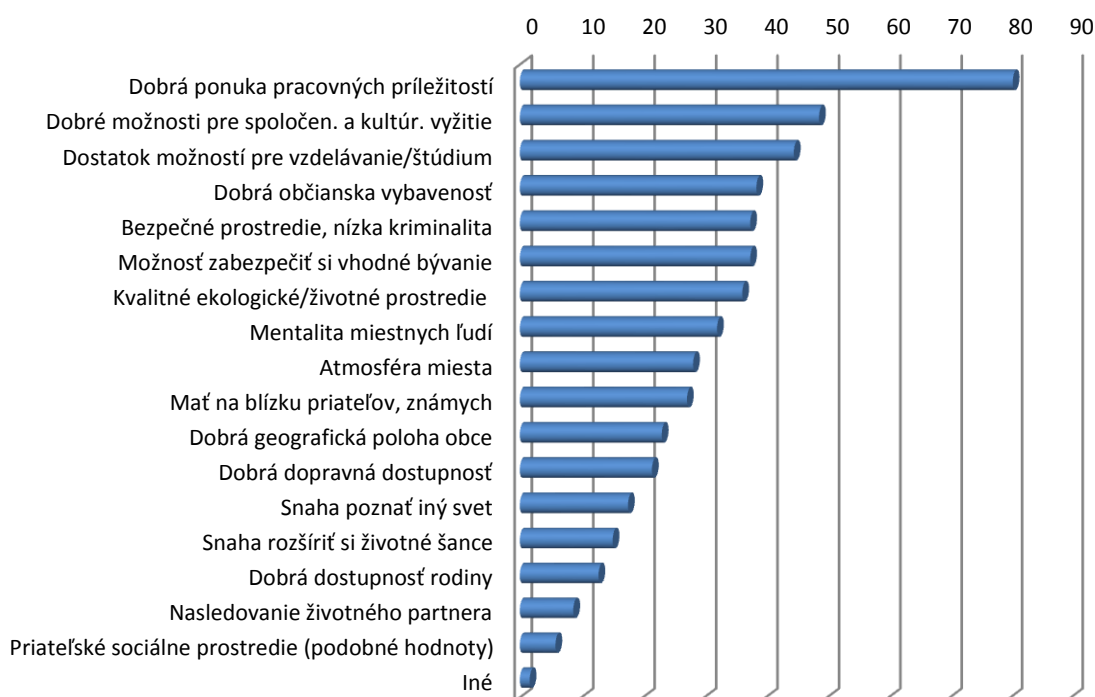

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestoro-rovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Závažnejšie dôvody, ktoré stoja za zámerom mládeže odsťahovať sa z obce resp. okresu súčasného bydliska možno rozdeliť do 3 skupín. Dominantným faktorom je nedostatok pracovných príležitostí a teda problém zamestnať sa v obci resp. v blízkom okolí/okrese. Druhú skupinu významných motívov záujmu odsťahovať sa tvoria obmedzené možnosti štúdia, spoločenského vyžitia a nedostatok možností zabezpečiť si vhodné bývanie. Ide o zásadné podmienky života, ktoré mládež spája so svojim životom. Tretiu skupinu dôvodov odsťahovania sa tvoria nízka atraktivita územia, nedostatočná občianska vybavenosť a zlé medziľudské vzťahy v obci. Iba 12,5% z respondentov neuvažuje o odsťahovaní sa.

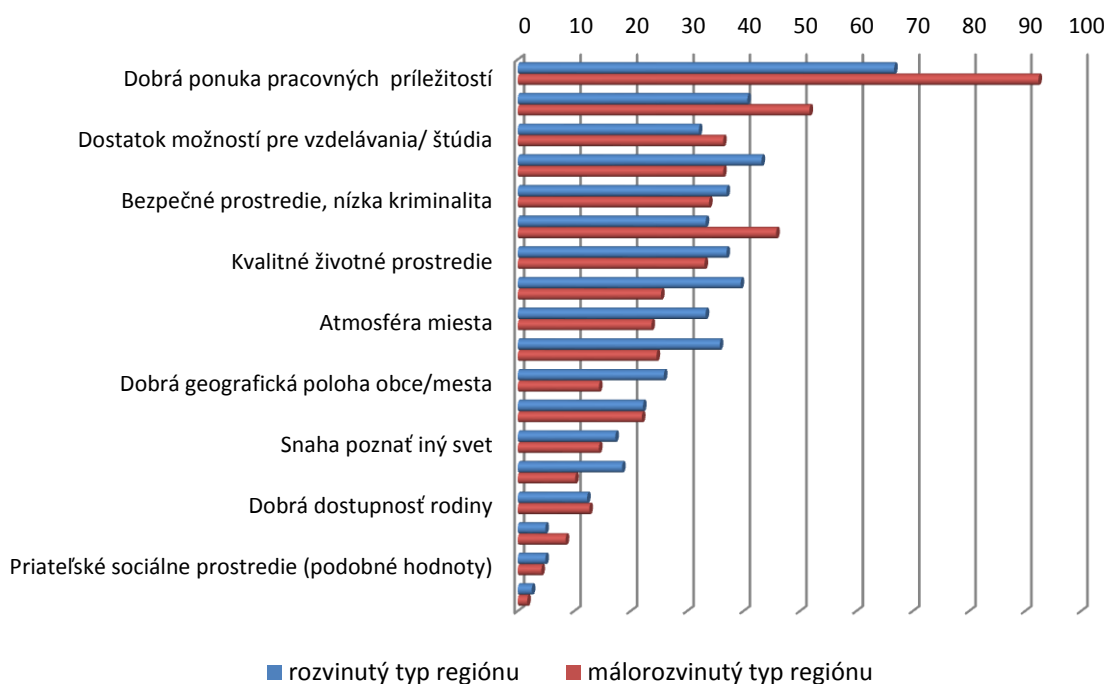
V motívoch plánovaného odsťahovania sa sú medzi mládežou z rozvinutého a málorozvinutých regiónov značné rozdiely. Je to prirodzené keďže dominantné motívy sťahovania sa vzťahujú na podstatné ekonomické a vybavenostné dispozície ich regiónu, ktoré ich robia málorozvinutými. V rozvinutom regióne dominujú dôvody, ktoré sú rovnako prioritné aj v málorozvinutých regiónoch. Intenzita ich preferovania je tu však podstatne vyššia. Na nedostatok pracovných príležitostí poukazuje viac ako 93% z respondentov z málorozvinutých regiónov, zatiaľ čo v rozvinutom regióne to bolo málo nad 52%. Respondenti z málorozvinutých regiónov poukazujú častejšie aj na nedostatočnú občiansku vybavenosť, zlé medziľudské vzťahy, kriminalitu prostredia. Celkove ich uvažovanie/rozhodnutie o odsťahovaní sa je vyššie ako u mládeže z rozvinutého regiónu. O odsťahovaní neuvažuje iba 2,5% z respondentov.

Aké kvality by malo mať preferované prostredie pre život

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Kvality ktoré by malo spĺňať preferované prostredie pre život

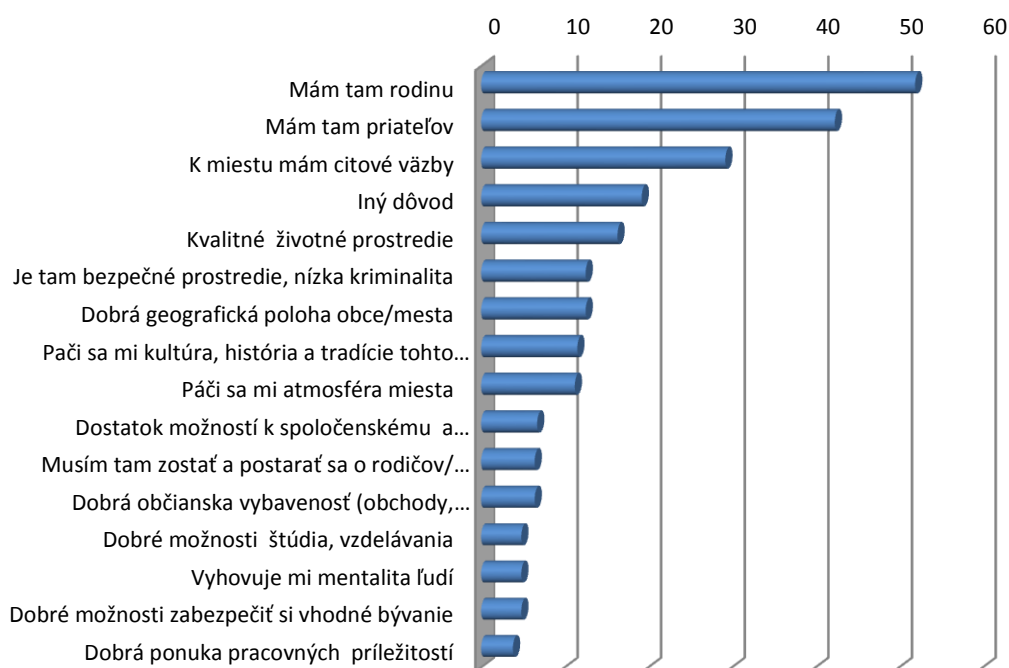

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Preferované prostredie kam by sa chcela mládež sťahovať by predovšetkým malo ponúkať vhodné pracovné príležitosti. Toto preferuje skoro 80% respondentov. Druhú skupinu požiadaviek predstavujú podmienky pre spoločenské a kultúrne vyžitie a pre vzdelávanie. Tretiu skupinu tvoria požiadavky na isté kvality prostredia – či už ide o občiansku vybavenosť, bezpečnosť, či kvalitné životné prostredie a sem patrí aj možnosť zabezpečiť si vhodné bývanie. Až potom sa objavujú požiadavky na sociálne a psychologické kvality prostredia ako je mentalita miestnych ľudí, atmosféra miesta, či blízkosť priateľov a známych.

Rozdiely v nárokoch na preferované prostredie pre život medzi rozvinutým a málorozvinutými regiónmi je pomerne značná tak v intenzite hlavných požiadaviek tak aj v preferovaných kvalitách. Dobrá ponuka pracovných príležitostí síce je najpreferovanejšia v oboch prípadoch avšak rozdiel je v intenzite – dôraz na túto kvalitu kladie viac ako 90% respondentov z málorozvinutých regiónov a viac ako 60% z rozvinutého regiónu. *Mládež z rozvinutého regiónu* ďalej preferuje vlastnosti ako je dobrá občianska vybavenosť, dostatok možností pre spoločenské a kultúrne vyžitie, mentalita miestnych ľudí, bezpečnosť prostredia, kvalitné životné prostredie, mať blízko priateľov a známych. *Zatiaľ čo mládež s málorozvinutých regiónov* preferuje dostatok podmienok pre spoločenské a kultúrne vyžitie, možnosť zabezpečiť si vhodné bývanie, dobrá občianska vybavenosť a dobré podmienky pre vzdelávanie.

Dôvody pre zotrvanie v súčasnom bydlisku v budúcnosti

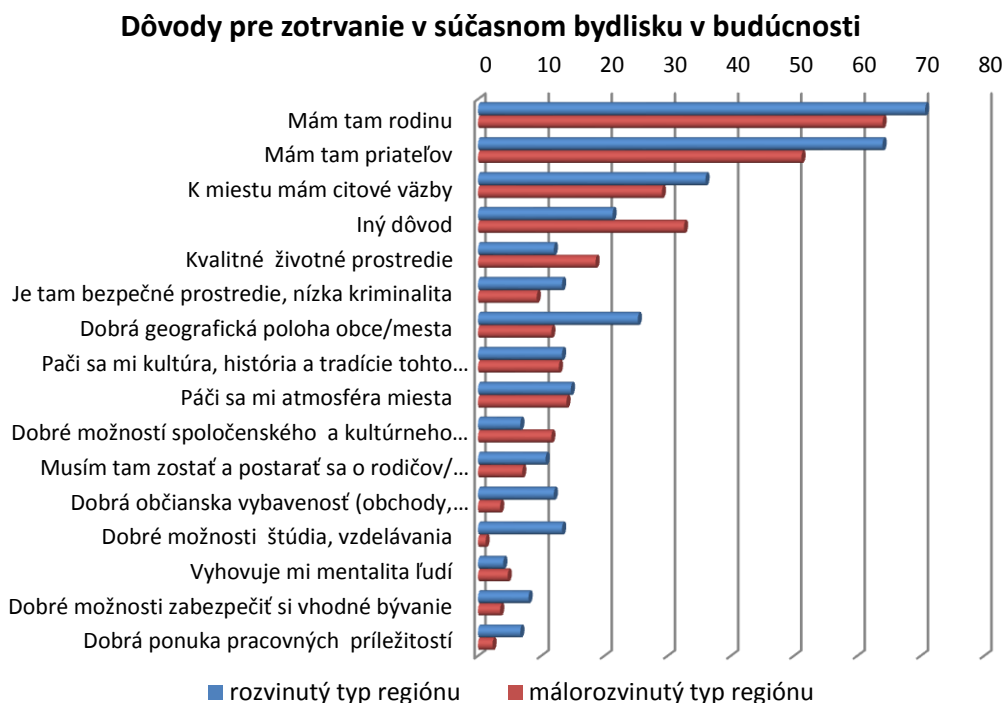

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suriková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Uviedli sme už, že počet respondentov, ktorí majú záujem zotrvať vo svojom súčasnom bydlisku nie je veľký. Zaujímalo nás aké dôvody stoja ich zámerom tých, ktorí uvažujú neťahovať sa. Výrazne dominujú faktory väzby na rodinu a zapojenosti do sociálnych sietí, či už ide o príbuzných, či priateľov ako aj citové väzby k miestu bydliska. Ostatné faktory sa na

sídelnej stabilite v bydlisku podieľajú iba okrajovo - z nich ide hlavne o kvalitné životné prostredie, bezpečné prostredie, oceňovanie kultúry, histórie a tradícií sídla a tiež samotná atmosféra miesta.

Mládež z rozvinutého regiónu častejšie poukazuje na existenciu sociálnych a citových väzieb k bydlisku, ktoré stoja za jej zámerom nešahovať sa ako je tomu v málorozvinutých regiónoch, hoci aj v tých ide o dominantné dôvody. Istú úlohu zohráva aj vyššia úroveň rozvoja v rozvinutom území ako aj dobrá geografická poloha územia spojená s dobrou dostupnosťou hlavných hospodárskych, vzdelávacích a vybavenostných centier na Slovensku resp. s dobrými vzdelávacími podmienkami v bydlisku resp. okrese. Mládež z málorozvinutých regiónov ako dôvody svojho zotrvanie v bydlisku uvádza podobné hlavné dôvody – rodina, priatelia a väzby na bydlisko – i keď ich prezentuje menej respondentov. Na druhej strane z menej významných motívov častejšie poukazuje na kvalitné životné prostredie, dobré podmienky pre spoločenské a kultúrne vyžitie a vyhovujúcu mentalitu ľudí.

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilitné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Potrebné zmeny v regióne pre stabilizáciu mládeže v území

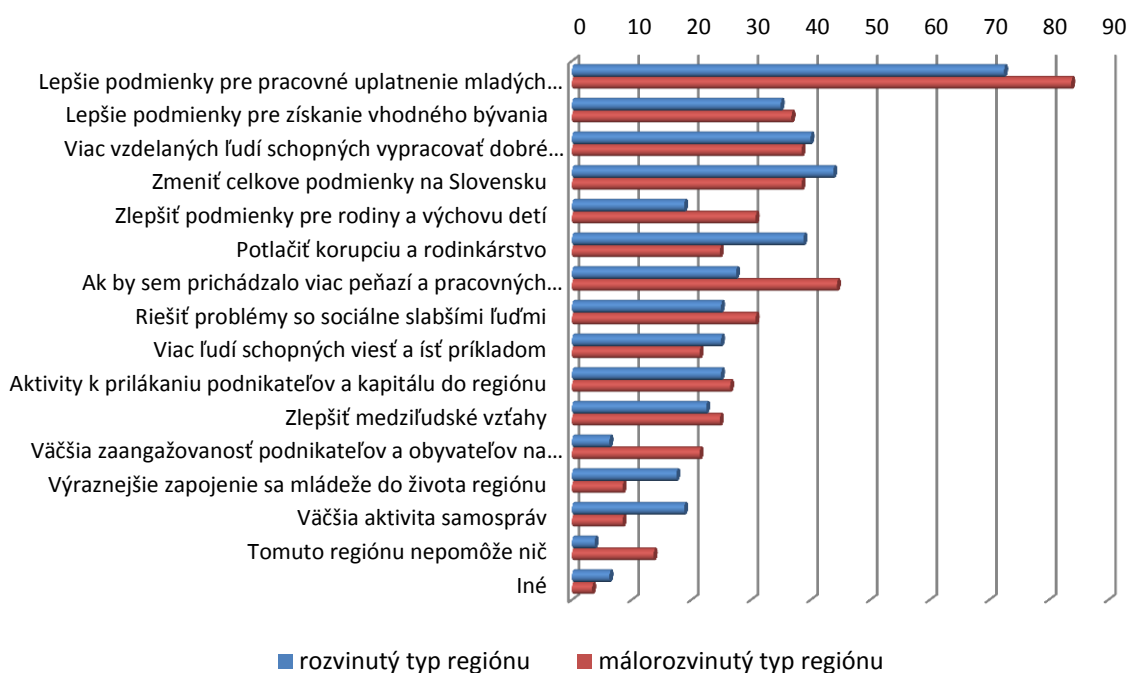

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilitné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Mládež a jej návrhy na zmeny v ich regióne, ktoré by dokázali vytvoriť podmienky pre stabilizáciu mládeže v území predstavujú síce široké spektrum návrhov, avšak dominuje potreba vytvoriť lepšie podmienky pre pracovné uplatnenie mladých ľudí. Ďalším z významnejších dôvodov je vytváranie podmienok pre získanie vhodného bývania a tretiu skupinu významnejších zmien tvoria – potreba viacerých vzdelanejších ľudí schopných vypracovať dobré a úspešné projekty, zlepšiť podmienky pre rodiny a výchovu detí, potlačiť korupciu a rodinkárstvo a tiež celkove zmeniť podmienky na Slovensku, ktoré by sa premietli následne aj do jednotlivých regiónov. Poukazuje sa aj na potrebu väčšieho množstva peňazí a pracovných príležitostí, ktorí by mali prichádzať do regiónov, a tiež riešiť problémy sociálne slabých skupín obyvateľov.

Rozdiely medzi mládežou z rozvinutého a málorozvinutých regiónov sa v hlavných odporúčaných oblastiach zásadnejšie nelíšia s výnimkou poukázania na potrebu vytvárania lepších podmienok pre pracovné uplatnenie mladých ľudí, ktorú výraznejšie podporujú respondenti z málorozvinutých regiónov. Títo výraznejšie poukazujú aj na potrebu väčšieho prísunu peňazí i pracovných síl, zlepšenia podmienok pre rodiny a výchovu detí a pre riešenie problémov sociálne slabých ľudí, väčšiu zaangažovanosť podnikateľov a obyvateľov na rozvoji regiónu. Sú však aj značne pesimistickí pokiaľ ide o možnosti riešenia problémov ich regiónu. Na druhej strane mládež z rozvinutého regiónu výraznejšie poukazuje aj na potrebu potlačenia korupcie a rodinkárstva, potrebu schopných ľudí ktorí by mohli byť príkladom pre ostatných, výraznejšie zapojenie mládeže do života regiónu, ako aj na väčšiu aktivitu samospráv.

Potrebné zmeny v regióne pre stabilizáciu mládeže v území

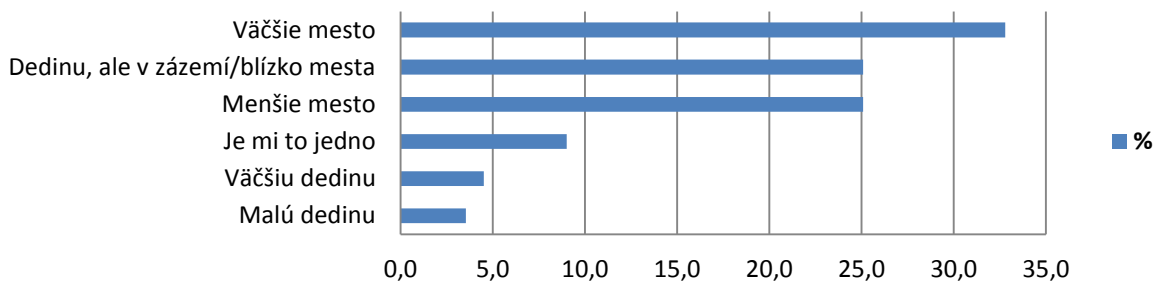

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilítne preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Mladí ľudia a typ obce vhodný pre život

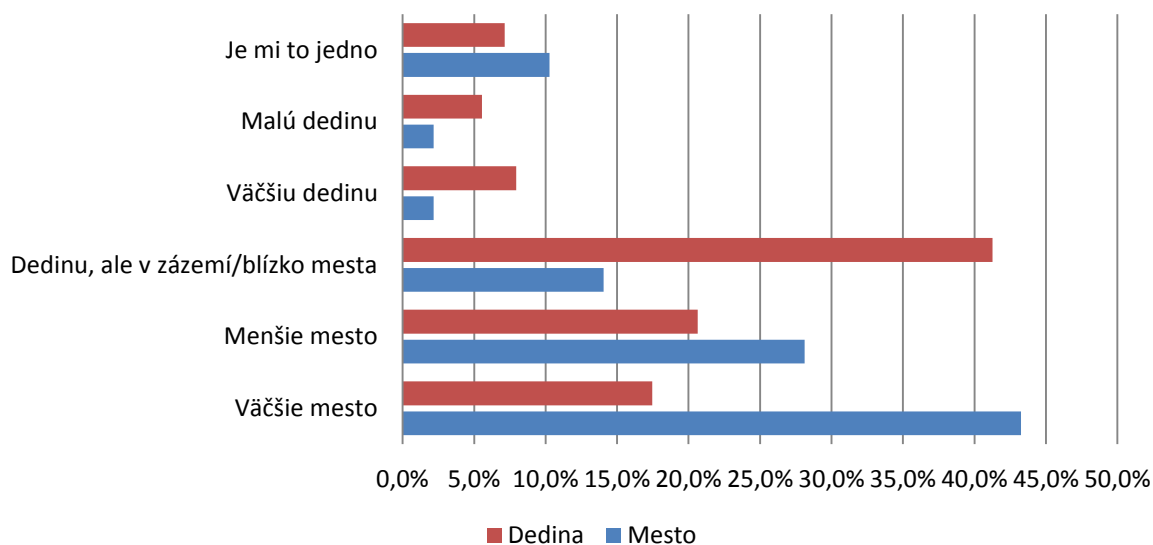
Pri výbere typu obce pre život, uprednostňujú mladí ľudia život v mestách (viac ako polovica oslovených mladých ľudí), pričom najvýraznejšie preferujú život vo veľkom meste. Výrazné rozdiely sú však u mladých ľudí s trvalým bydliskom v meste a na dedine. Mladí ľudia z vidieckych obcí významne viac preferujú život vo vidieckych obciach v blízkosti mesta, pričom tento trend je v súlade s preferenciami celej populácie v nadväznosti na suburbanizačné tendencie. (Gajdoš- Moravanská 2011). Mladí ľudia s trvalým pobytom v meste výraznejšie uprednostňujú život v meste, a to predovšetkým vo väčšom meste. Podobné trendy sú i na úrovni celej populácie.

Ktorý typ obce preferujete ako najvhodnejší pre život?

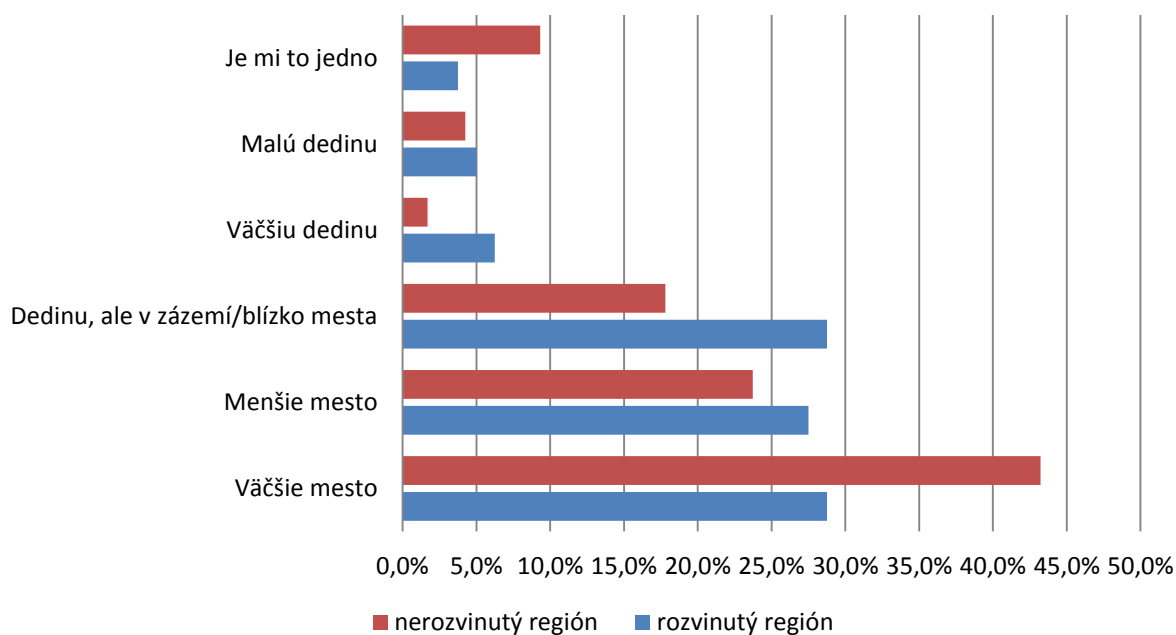
Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilítne preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Ktorý typ obce preferujete ako najvhodnejší pre život?

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Ktorý typ obce preferujete ako najvhodnejší pre život?

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

Rozdiely medzi preferenciami mladých ľudí sú i podľa typu regiónov, v ktorom majú trvalý pobyt. **Mladí ľudia z nerozvinutých regiónov nášho modelového územia preferujú život vo väčších mestách výraznejšie ako mladí ľudia z rozvinutých regiónov.** Dôvodom je i to, že respondenti z nerozvinutého regiónu často ako cieľ obchodu z miesta svojho trvalého bydliska uvádzajú Bratislavu. V porovnaní s mladými ľuďmi z rozvinutého regiónu menej často preferujú dedinu v zázemí mesta. Táto situácia súvisí s celkovou sociálno-eko-

mickou situáciou regiónov ako i s geografickým rozložením suburbanizačného procesu na Slovensku, ktorý oveľa intenzívnejší v regiónoch Západného Slovenska, odkiaľ sú rozvinuté regióny nášho modelového územia. V tomto regióne je bývanie na dedine v blízkosti mesta súčasťou predstavy úspešného života, s ktorou sa do určitej miery stotožňujú i mladí ľudia. Celkovo je tak **bývanie na vidieku pre mladých ľudí bývajúcich v rozvinutom regióne atraktívnejšie ako pre respondentov z málorozvinutých regiónov.**

Respondenti z málorozvinutých regiónov tiež častejšie uvádzali odpoveď na otázku „Ktorý typ obce preferujete ako najvhodnejší pre život?“ odpoveď „**je mi to jedno**“. Táto odpoveď sa výrazne spája mladými ľuďmi, ktorí preferujú odchod do zahraničia, kde typ obce pre mladých ľudí nie je dôležitý, pričom títo mladí ľudia uprednostňujú výraznejšie bývanie vo veľkých mestách ako tí, ktorí sa chcú sťahovať v rámci Slovenska.

Tabuľka č. 3 **Ktorý typ obce preferujete ako najvhodnejší pre život?**

<i>Alternatívy odpovedí</i>	typ školy			pohlavie	
	gymnázium	priemyslovka	vysoká škola	Žena	Muž
Väčšie mesto	30,9%	42,4%	23,9%	34,9%	29,5%
Menšie mesto	25,0%	21,7%	29,9%	27,4%	22,1%
Dedinu, ale v zázemí/blízko mesta	27,6%	16,3%	31,3%	24,2%	27,0%
Väčšiu dedinu	3,3%	7,6%	3,0%	2,7%	6,6%
Malú dedinu	3,9%	4,3%	1,5%	2,2%	4,9%
Je mi to jedno	9,2%	7,6%	10,4%	8,6%	9,8%

Zdroj: Moravanská, K., Gajdoš, P., Suríková, M.: Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. 2013. Bratislava

V preferenciách typu obce, v ktorom by mladí ľudia chceli žiť, sa ukazujú rozdiely podľa typu školy, ktorú aktuálne navštevujú a podľa pohlavia ako i miesta štúdia. **Študenti priemysloviiek štatisticky významne častejšie preferujú život vo väčších mestách ako študenti študujúci na gymnáziách.** Najmenej túto destináciu volia študenti vysokej školy.

Vysokoškólači častejšie preferujú život vo vidieckych obciach v blízkosti mesta, čo je v súlade i so smermi sťahovania obyvateľov prichádzajúcich do obcí v zázemí miest.

Rozdiely v preferovaní typu obce najvhodnejšej pre život podľa pohlavia sú v súlade s migračnými pohybmi obyvateľov za celú populáciu. Ženy výraznejšie uprednostňujú pre svoj život mestá, muži naopak preferujú vidiecke obce.

Záver

Výskumné zistenia potvrdili, že existuje súvislosť medzi sociálno-ekonomickou situáciou regiónu a životnými stratégiami a mobilnými aspiráciami mládeže. U mladých ľudí z menej rozvinutých regiónov sa prejavuje výrazne negatívnejšie hodnotenie miery rozvinutosti obce a okresu, v ktorých majú bydlisko v porovnaní s mládežou s rozvinutých regiónov.

Mladí ľudia, ktorí majú trvalý pobyt v nerozvinutom regióne častejšie odmietajú v budúcnosti zostať žiť v obci svojho trvalého bydliska. Väčšina mladých ľudí, ktorí preferujú odchod zo svojho trvalého bydliska sa chce presťahovať do zahraničia. V prípade lokalizácie sťahovania v rámci Slovenska respondenti latentne volia vzdialenejšie destinácie, preferujú sťahovanie v rámci Slovenska do iného kraja. Pri výbere typu obce pre život, uprednostňujú mladí ľudia život v mestách (viac ako polovica oslovených mladých ľudí), pričom najvýraznejšie preferujú život vo veľkom meste. Mladí ľudia z nerozvinutých regiónov nášho modelového územia preferujú život vo väčších mestách výraznejšie ako mladí ľudia z rozvinutých regiónov. Celkovo je tak bývanie na vidieku pre mladých ľudí bývajúcich v rozvinutom regióne atraktívnejšie ako pre respondentov z málo rozvinutých regiónov, toto bývanie je atraktívnejšie i pre vysokoškolákov. Najvýraznejším motívom zámeru mládeže odsťahovať sa z obce resp. okresu súčasného bydliska je nedostatok pracovných príležitostí a problém zamestnať sa v obci resp. v blízkom okolí/okrese. Mladí ľudia poznajú sociálno-ekonomickú situáciu a uvedomujú si problémy a výhody regiónov v ktorých žijú, čomu prispôbujú aj svoje mobilitné preferencie. Kvantitatívne analýzy preukázali, že mládež je najintenzívnejšie migrujúcou zložkou populácie na Slovensku, pričom jej migračné preferencie (najmä mládeže z vidieckeho prostredia a z málorozvinutých regiónov) sú ťažiskovo orientované na územia mimo región ich pôvodného bydliska. Dominantná je orientácia zahraničie na väčšie mestá a ekonomicky rozvinutejšie regióny. Z tohto hľadiska sú možnosti sídelnej stabilizácie mládeže najmä v málorozvinutých regiónoch značne redukované. Výrazná časť absolventov stredných škôl odchádza z obce a regiónu svojho bydliska a nemá záujem sa sem ešte vrátiť. Podobná situácia je aj u vysokoškolákov, ktorí taktiež svoj ďalší život nespájajú so svojim pôvodným bydliskom. Čiastočne odlišná je situácia pokiaľ ide o záujem mladých ľudí bývať na dedine v zázemí väčších miest, čo sa prejavuje aj v preferenciách mladých ľudí a tieto lokality sú atraktívne aj pre mladých ľudí. Tieto tendencie sa však málo dotýkajú menej rozvinutých regiónov a ich vidieckych obcí, pre ktoré je udržanie si mladej vzdelanej populácie otázkou ďalšieho rozvoja, či dokonca existencie.

Aký je stav a zmeny v priestorovom rozložení mládeže na Slovensku v transformačnom období po r. 2000? Ide o širokospektrálny problém, ktorý je daný špecifikami sídelných či územných typov na Slovensku, ktoré vykazujú odlišnosti jednak pokiaľ ide o zastúpenie mládeže a taktiež podmienkami, ktoré pre rozvoj a sebarealizáciu mládeže vytvárajú a generujú tak aj rozdiely v mobilných preferenciách, identitách a životných stratégiách mládeže.

Podiel mládeže v populácii na Slovensku dlhodobo klesá, pričom tento pokles je sprevádzaný nerovnomerným zastúpením populácie mladých ľudí v regiónoch Slovenska i v rámci jednotlivých typov sídiel.

V priestorovom/územnom rozložení mládeže došlo za obdobie transformácie spoločnosti, spojenej so zmenami v sociálnej a ekonomickej podstate spoločnosti, k výrazným zmenám. Tieto sa prejavili tak *výrazným poklesom v počte a v podiely mládeže vo veľkej väčšine okres-*

ov Slovenska, ako aj v *prehlbovaní rozdielov medzi jednotlivými oblasťami SR* z hľadiska zastúpenia mládeže tak z hľadiska kvality životných podmienok a podmienok pre mládež, ako aj z *hľadiska atraktivity pre sťahovanie mládeže*. Dôsledkom je prehlbovanie rozdielov na základe úrovne ekonomického rozvoja regiónu resp. jeho mestského centra, ako aj poskytovania pracovných príležitostí či možnosti študovania ako aj získania vhodného bývania.

Pokiaľ ide o *vývojové zmeny*, tak z analýz vyplýva, že *počet a podiel mládeže klesá predovšetkým v hospodársky rozvinutých regiónoch*, a to aj napriek tomu, že predovšetkým sem smeruje sťahovanie mládeže, pretože ide väčšinou o najvýznamnejšie hospodárske centrá Slovenska. Nízke populačné prírastky týchto regiónov nedokáže ani sídelná migrácia redukovať a tak podiel mládeže tu klesá, pretože tieto regióny sú atraktívne aj celkovo pre ekonomicky aktívne obyvateľstvo.

Zmeny v početnosti mládeže v regiónoch SR sú čoraz *výraznejšie spojené s priestorovou mobilitou (sťahovaním) mládeže*. Táto sídelná migrácia celkovo naberá na intenzite v závislosti od toho ako sa diverzifikuje sociálno-ekonomický rozvoj jednotlivých regiónov a oblastí na Slovensku. Netýka sa to iba mládeže, i keď práve mládež najintenzívnejšie participuje na medzisídelnom a medziregionálnom sťahovaní.

Celkovo výraznejší odchod kvalitnejších ľudských potenciálov z územia je dôsledkom nízkej príjmovej úrovne, nepriaznivých podmienok bývania, nízkej úrovne vzdelávania a vysokej miery nezamestnanosti. Dôležitú úlohu však zohrávajú aj kultúrne faktory, ktoré vychádzajú buď z regionálnych, alebo zo širších, štátnych i globálnych zdrojov. Celý rad týchto faktorov vplýva na záujem najmä vzdelanejších kategórií mládeže odísť z týchto území a to naďalej oslabuje ľudský potenciál a reprodukčné možnosti týchto sídiel a území.

V poslednom období sa najmä u mladých ľudí do 30 rokov do popredia dostávajú aj iné formy priestorovej mobility, ktoré nie sú previazané so zmenou obce trvalého bydliska. Ďalším dôvodom stagnácie sťahovania mládeže môže byť inercia priestorových vzorcov správania, ktorá môže oneskorovať a modifikovať reakcie potenciálnych migrantov na meniace sa podmienky v regionálnych i celospoločenských kontextoch.

Dopady zmien v územnom rozložení mládeže na ľudské potenciály sídiel a území

Pokúsili sme sa indikovať niektoré dopady, ktoré takéto vývojové zmeny v kategórii mládež majú na demografickú, ale aj sociálnu a ekonomickú situáciu daného územia.

V súlade s tým sa v pracovnej mobilite veľká časť našej populácie orientovala na „svoj“ región, na hľadanie práce v rámci lokálneho spoločenstva. V súčasnosti sa mobilita za prácou stala významným prostriedkom prekonávania nezamestnanosti najmä v menej rozvinutých regiónoch. Najmä mladšie vekové skupiny mládeže však preferujú najmä zahraničnú mobilitu. Zdá sa, že ide nielen o nutnosť ale aj o istú módnú záležitosť založenú na tom, že k súčasnému štýlu života mladého človeka „sa patrí“ odísť aspoň na čas pracovať do zahraničia a takúto životnú skúsenosť podporujú spravidla aj rodičia, resp. širšia rodina. Aj náš výskum potvrdil, že najvyššiu náchylnosť k zahraničnej migrácii na Slovensku majú mladí ľudia a najmä študenti (tak stredných ako aj vysokých škôl).

Okrem demografických faktorov (poklesu pôrodnosti), ktoré vplývajú na pokles podielu mládeže v populáciách jednotlivých územných celkov, je výrazným faktorom vplývajúcim na pokles i emigrácia mladých ľudí z určitých regiónov a typov sídiel. Problémom je predovšetkým odchod (emigrácia) kvalifikovaných mladých ľudí z vidieka do miest (hlavne do Brati-

slavy) a emigrácia z málo rozvinutých regiónov do rozvinutých regiónov Slovenska a do zahraničia. Tieto tendencie sa prejavujú i v preferenciách mládeže a životných stratégiách, ktorých súčasťou je často emigrácia z obce, regiónu a i krajiny svojho trvalého/prechodného bydliska.

Je zrejmé, že pozitívne či negatívne zmeny v počte resp. podiely mládeže v sociálnych potenciáloch území (regiónov a obcí) majú vplyv na ich rozvojové predpoklady.

Presun populácie z okrajových regiónov do centrálnych lokalít (a ekonomicky silnejších krajín) komplikuje udržanie kvalitnejších ľudských potenciálov (ich významnú súčasť tvorí práve mládež), ale aj jestvujúcej infraštruktúry (sociálnej, zdravotnej, vzdelávacej, voľnočasovej a pod.) v okrajových regiónoch. S migráciou mládeže do iných regiónov sa môžu spájať aj špecifické sociálno-kultúrne problémy napr. oslabenie väzieb s rodinou, ktorá pôsobí zvyčajne ako základná sociálna sieť redukujúca sociálne riziká s ktorými sa mládež môže stretnúť, prípadne aj oslabenie iných väzieb (priatelia, obec, región..).

Ukazuje sa, že obce postihnuté výrazným starnutím obyv. oveľa ťažšie mobilizujú participáciu na verejnom dianí, ktorá postupne oslabuje. Naopak obce, ktorých populačný rast je založený predovšetkým na vysokom prirodzenom prírastku vykazujú niektoré pozitíva – väčšiu koncentráciu siete priateľov, väčšiu mieru optimizmu, väčšiu politickú angažovanosť.

V súčasnosti sa väčšina obcí a regiónov na Slovensku stretáva s problémom klesajúceho počtu/podielu mládeže, čo často vedie k nedostatku kvalifikovanej pracovnej sily pre potreby hospodárskej základne regiónu, k nezájmu investorov o niektoré územie z dôvodu nízkej kvality ľudského potenciálu územia či sídla, ku klesajúcemu počtu obyvateľov obcí a regiónov (niekedy po úroveň schopnú ešte zabezpečiť regeneráciu spoločenstva), k šíreniu sa kritických postojov k regiónu, k útlmu záujmu o región a aktivít pre región a k celkovému oslabeniu regionálnej identity mládeže.

Podobne ako u iných skupín nášho obyvateľstva, v životných orientáciách mládeže (študentov) nedominuje záujem významnejšou mierou participovať na formovaní svojich bezprostredných životných podmienok (ani v oblasti aktivít a účasti na občianskom živote miestnych komunít a v spoločenských organizáciách), ani v rámci politickej participácie (aktivitami, ktoré ovplyvňujú lokálnu, regionálnu, príp. i štátnu a medzinárodnú politiku). Kritéria diferenciacie, samozrejme, nemajú absolútnu platnosť a nepôsobia automaticky, mechanicky a zároveň sa nemusia vždy výrazne prejavovať vo všetkých súčastiach a rovinách životného spôsobu mládeže.

Dopady zmien v priestorovom rozmiestnení mládeže môžeme stručne zhrnúť:

- ✓ Pokles atraktivity územia, zníženie jeho konkurencieschopnosti z dôvodu menej kvalitného ľudského potenciálu a tým ďalšieho komplikovania jeho rozvojových možností, ako aj úrovne a kvality života jeho obyvateľov
- ✓ Redukcia spoločensko-kultúrneho života v lokálnej i regionálnej úrovni, ktorého hlavným nositeľom býva zvyčajne mládež
- ✓ Rezignácia a frustrácia mládeže z málorozvinutých regiónov z dlhodobého nezlepšovania situácie, s prejavmi v rezignácii na možný zvrät a v raste záujmu odísť čo najskôr z obce i regiónu resp. zo Slovenska

- ✓ Nedostatok vzdelaných a aktívnych ľudí schopných vypracovávať dobré a úspešné projekty. Ide o problém na ktorý mládež poukazuje a problém vidí aj v nedostatočnom zapájaní mládeže do riadenia a rozvoja obce
- ✓ Prehlbovanie rozdielov v kvalite, kvantite i aktivite ľudského potenciálu regiónov SR
- ✓ Koncentrácia mladých a vzdelanejších kategórií do väčších miest, hospodárskych centier a oblastí a prehlbovanie disparít medzi regiónmi
- ✓ Pomerne vysoká sídelná/priestorová migrácia mládeže na vnútroregionálnej, ale hlavne na republikovej (a medzinárodnej) úrovni vedie k ďalšiemu prehlbovaniu rozdielov medzi rozvinutými a periférnych oblastí, kde sa koncentruje celý rad sociálnych, ekonomických i civilizačných problémov
- ✓ Narušenie identity mládeže zo sídlom a regiónom, vedie ku strate záujmu o dianie v nich a o ich rozvoj
- ✓ Nezáujem a nízka participácia mládeže na živote, kultúre a rozvoji a preferovanie skorého opustenia sídla a regiónu bez záujmu o spätný návrat
- ✓ Strata demografickej vitality sídla a regiónu a zhoršovanie je pozície v sídelnej štruktúre.
- ✓ Zhoršovanie sociálno-demografickej situácie, ktorá má dopady tak do profilovania nepriaznivej situácie pre reprodukciu lokálneho spoločenstva, ale aj do formovania životných podmienok v týchto sídlach a regiónoch, čo následne nepriaznivo ovplyvňuje ich atraktivitu
- ✓ Rozširovanie apatie, nezáujmu, ale aj alkoholizmu a kriminality, ako dôsledok frustrácie a absencie nádeje na možnú zmenu ovplyvňujú názorovú klímu v týchto málorozvinutých regiónoch a vedú k rozšíreniu názoru o potrebe odísť čo najskôr z tohto územia. (Gajdoš, Pašiak 2008) Výskum to potvrdil v dramatickom rozmere, kedy celé ročníky stredoškôľkov jednoznačne chcú odísť a už sa nevrátiť do svojho regiónu.

Existujú predpoklady zvýšenia záujmu mládeže o bývanie na vidieku resp. v zaostávajúcich regiónoch a tým zlepšenia stavu ich ľudských a rozvojových potenciálov?

V kontexte zmien vo vekových štruktúrach ako aj v intenzite a smeroch migračných pohybov mládeže, odpoveď na túto výskumnú otázku nie je z hľadiska zámerov posilniť a skvalitniť ľudské potenciály zaostávajúcich regiónov ako aj dediny jednoduchá a ani veľmi optimistická (nádejná). Kvantitatívne analýzy preukázali, že mládež je najintenzívnejšie migrujúcou zložkou populácie na Slovensku, pričom jej migračné pohyby, najmä mládeže z vidieckeho prostredia a z málorozvinutých regiónov, sú ťažiskovo orientované na územia (obce, okresy..) mimo región ich pôvodného bydliska. Dominantná je orientácia na väčšie mestá a ekonomicky rozvinutejšie regióny. Potvrdzujú to aj výsledky nášho výskumu, kde respondenti jasne prezentovali záujem odísť z obce resp. regiónu svojho bydliska.

Z tohto hľadiska sú možnosti sídelnej stabilizácie mládeže najmä v málorozvinutých regiónoch značne redukované. Reálna je skôr situácia, že prakticky celá resp. výrazná väčšina absolventov stredných škôl odchádza z obce a regiónu svojho bydliska a nemá záujem sa sem ešte vrátiť. Podobná situácia je aj u vysokoškôľakov, ktorí taktiež svoj ďalší život nespájajú so svojim pôvodným bydliskom.

Čiastočne odlišná je situácia pokiaľ ide o záujem mládeže bývať na dedine. Ide o sídelný typ, ktorý prešiel a prechádza výrazným procesom kultivácie životných podmienok, ale taktiež polarizácia z hľadiska záujmu o bývanie v tomto sídelnom type. Vidiecke obce v zázemí

väčších miest, ktoré prechádzajú intenzívnym procesom suburbanizácie sa výrazne začínajú oddeľovať od ostatných vidieckych obcí a to tak z hľadiska podmienok pre bývanie, ako aj z hľadiska atraktivity pre bývanie, najmä mladých ľudí a mladých rodín.

Pre rozvoj vidieka je dôležitý nielen objem migračných ziskov, ale tiež ich štruktúra. Pre budúcnosť je žiaduce udržať a príp. pritiahnúť mladé ekonomicky aktívne obyvateľstvo. V prípade mládeže 15-29 r. je vidiek, ale aj väčšina hlavne málorozvinutých regiónov v relatívne zložitej situácii, pretože nie sú schopné udržať si obyvateľstvo tohto veku. Mladí tohto veku sú najviac mobilnou vekovou skupinou obyvateľov na Slovensku a tiež vo voľbe svojich migračných cieľov najsilnejšie orientovaní ekonomickými motívmi (ponuka pracovných príležitostí a študijných príležitostí a služieb), ale tiež prítomnosťou ostatných mladých ľudí v sídlach ktoré sú pre nich atraktívne. Najmä vysokoškolsky vzdelaná mládež z vidieka v tomto veku odchádzajú v zvýšenej miere. Vysokoškoláci v tomto veku sa v relatívne najväčšej miere sťahujú do suburbánnych zázemí veľkých miest a odľahlejšie vidiecke oblasti sú pre nich neatraktívne.

Najväčšou rozvojovou výzvou z demografického hľadiska bude i v budúcnosti udržanie mladších osôb na vidieku, nie na tom suburbánnom, ale na tom periférnejšom. Je zrejmé, že v horizonte 2 desaťročí pocítíme dôsledky výrazného starnutia obyvateľstva. Tento proces zasiahne vidiek rovnako ako celú republiku. Je tiež isté, že nie všetky vidiecke obce budú migračne atraktívne a mnohé z nich nebudú schopné udržať alebo pritiahnúť mladých obyvateľov.

Tu však treba rešpektovať skutočnosť, že pokiaľ ide o mladých ľudí, ich začleňovanie do spoločnosti výraznejšie ako u všetkých doterajších generácií predurčuje celospoločenská situácia, a redukuje sa vplyv regionálnych a lokálnych kontextov, i keď ich vplyv v niektorých oblastiach života mládeže a kvality jeho života je určovaný aj týmito priestorovými kontextami. „Zosieťovanie“ subkultúry mládeže vedie ku značnej homogenizácii aj v oblasti životných stratégií a premieta sa i do každodenného života mládeže. Preto rozdiely v preferenciách a nárokoch na životné prostredie medzi mládežou z mesta a dediny, či z rozvinutých a nerozvinutých regiónov nie sú zásadné.

Dokumentujú to aj výsledky z nášho výskumu ohľadom kvalít, ktoré by malo preferované prostredie kam by sa chcela mládež sťahovať, kde by chcela žiť. Mládež preferuje prostredie, ktoré by predovšetkým malo ponúkať vhodné pracovné príležitosti (toto preferuje skoro 80% respondentov). Druhú skupinu požiadaviek predstavujú podmienky pre spoločenské a kultúrne vyžitie a pre vzdelávanie. Tretiu skupinu tvoria požiadavky na isté kvality prostredia – či už ide o občiansku vybavenosť, bezpečnosť, či kvalitné životné prostredie a sem patrí aj možnosť zabezpečiť si vhodné bývanie. Až potom sa objavujú požiadavky na sociálne a psychologické kvality prostredia ako je mentalita miestnych ľudí, atmosféra miesta, či blízkosť priateľov a známych.

V tomto smere sú vidiecke obce prirodzene nesebestačné a závislé na regionálnych strediskách vyššieho radu. Výrazná časť ich obyvateľov tak trávi veľkú časť svojho dňa mimo obec. To môže viesť i k rozvoľneniu sociálnych sietí v obci, pretože ich obyvatelia nadväzujú formálne i neformálne sociálne vzťahy stále častejšie v iných lokalitách. Strata významu lokálneho diania a lokálnych sociálnych väzieb je funkčnou súčasťou širších sociálnych procesov, ktoré začali už v súvislosti s urbanizáciou a industrializáciou. Toto nebezpečenstvo „*vyvážania*“ z lokálnych kontextov je u mládeže zvlášť aktuálne.

Významným priestorom pre možné zmeny sú obce a regióny, ktorých *konceptie a aktivity, personálna, inštitucionálna a materiálna podpora vytvárajú predpoklady pre účasť mládeže na živote v obci a v komunite*. Tu však treba rešpektovať skutočnosť, že jednotlivé obce, mestá i regióny sa vzájomne odlišujú tradíciami, sociálnym a profesijným profilom, ekonomickou a kultúrnou úrovňou, postavením mládeže i pozornosťou ktorá je jej venovaná z hľadiska vytvárania podmienok pre jej rozvoj. V dôsledku toho existujú aj rozdiely vo vzťahoch mládeže k obci, regiónu a celkove prostrediu a komunite svojho bydliska.

Niektorí mladí ľudia udržiavajú tesné kontakty so svojim prostredím a sami sa aktívne zapájajú do jeho rozvoja či do diania v obci. Iní nemajú k nemu žiadny vzťah a ani im na ňom nezáleží ani na jeho rozvoji neparticipujú. Niekedy práve naopak, ich vzťahy k prostrediu sú konfliktné. Aj jeden aj druhý typ vyžaduje tak konceptnú ako aj praktickú pozornosť zo strany samo-správ a ostatných relevantných aktérov z lokálnej a regionálnej úrovne. Samosprávy skôr pre-ferujú stratégie ako do obce pritiahnúť nových obyvateľov, ako snažiť sa sídelne stabilizovať svojich mladých ľudí.

Je však zrejmé, že *aktivity obcí a regiónov vo vzťahu k mládeži* sa stáva významnou súčasťou ich rozvoja. Zámerom by malo byť vytvoriť podmienky, ktoré by boli ústretové voči potrebám mládeže a vytvárali predpoklady pre jej participáciu na dianí a rozvoji obce i regiónu. Mládež by mala mať možnosť aktívne participovať, zapájať sa do riadenia verejných záležitostí a taktiež hovoriť do rozhodovacích procesov a tak sa zúčastňovať na živote v obci a v regióne.

Dôraz klásť na *trvalý dialóg mládeže s volenými zástupcami obce alebo regiónu*, na posilnenie úlohu združení mládeže, na vytváranie mládežníckych rád, ale aj ich otvorenosť pre rôzne sociálne a etnické subkategórie mládeže. Mládež resp. jej zástupcovia by mali participovať v samosprávach obcí a regiónov, mala sa priamo podieľať na príprave rozvojových materiálov obcí a regiónov ale aj na rozhodnutiach, ktoré sa dotýkajú podmienok života mládeže, pri presadzovaní projektov mládeže atď..

Treba rešpektovať aj špecifiká súčasného obdobia a s ním spojené nové výzvy globálnej a informačnej spoločnosti. Za zásadné výzvy sú považované neistoty na trhu práce ale i v živote v podmienkach globalizácie a prehĺbujúcich sa sociálnych disparít a diskriminácie. V tejto situácii je potrebné hľadať efektívne spôsoby ako týmto nebezpečenstvám čeliť a redukovať ich dopady na mládež (programy...).

Obce i regióny by mali mať (niektoré, najmä rozvinutejšie aj majú) vypracované dlhodobšie konceptie práce s mládežou, ktorá by v rámci (ako súčasť) strategických rozvojových zámerov mesta mala reálne a efektívne (a nie iba formálne) pracovať s mládežou a vytváraním podmienok pre saturáciu jej diferencovaných potrieb a ich rozvoj, ktoré by reálne vychádzali z potrieb a záujmov jednotlivých subkategórií mládeže. Veľké možnosti majú obce a regióny v informačnej politike cez ktoré môžu sprostredkovať informácie o obci, regióne, o dianí v nich, o ponúkaných aktivitách, o disponibilnej vybavenosti pre mládež, čo môže byť zdrojom stretania sa mládeže (aspoň istých záujmových skupín mládeže), lepšieho poznania obce a regiónu, čo môže byť aj zdrojom identifikácie a záujmu o obec a región. V niektorých regiónoch a obciach dokážu vytvárať komplexnejšie podmienky pre súbory aktivít, ktoré oslovujú aspoň určité cieľové skupiny mládeže.

Pokiaľ ide o *problematiku vzťahu mládeže k obci a regiónu bydliska*, toto je pomerne zložitý problém majúci tak špecifické kontexty na existujúci stav sociálno-ekonomického rozvo-

ja obce a regiónu, na možno saturácie potrieb mládeže v oblasti práce, bývania, kultúry..., ale aj subjektívnych zložiek hodnotových štruktúr mládeže ovplyvňovaných módou, záujmom o nové zážitky, prostredia. Z tohto vyplýva, že formovania vzťahu k prostrediu je náročné a participujú na viacerí aktéri – od rodiny, cez vrstovníkov, priateľské sociálne siete, školu a záujmové združenia, cez samosprávy obcí a regiónov až po štát a jeho inštitúcie.

V súvislosti so vzťahom mladých ľudí k obci a tiež obce k mladým ľuďom sa stále jasnejšie otvára otázka ako prepájať aktivity jednotlivých aktérov a tiež jednotlivé priestorové úrovne (napr. spájať možnosti štátu s možnosťami regionálnej a obecnej samosprávy) tak, aby efekty vo vytváraní vzťahov mládeže k obci regiónu svojho bydliska boli efektívnejšie a prejavili sa aj v posilnení sídelnej stability mládeže v týchto územiach. Je to nevyhnutný predpoklad revitalizácie a zachovania sociálno-demografického potenciálu území, ktorý by umožňoval jednak populačnú reprodukciu, ako aj podmienky pre sociálno-ekonomický rozvoj území.

Participácia znamená účasť, byť zúčastnený určitého procesu. Obsahom pojmu participácia mladých je účasť mladých ľudí na rozhodovaní o veciach verejných. Ide o mieru občianskej angažovanosti a získavania skúseností. Participácia mládeže je teda zapojenie a spoluúčasť mladých ľudí v procese plánovania, rozhodovania a realizácie aktivít a projektov, týkajúcich sa verejného života a verejného rozhodovania na živote obcí, miest, regiónov.

Európska charta (2003) o participácii mladých ľudí na živote obcí a regiónov uvádza, že účasť na živote obcí a miest poskytuje mladým ľuďom možnosť, aby sa s nimi identifikovali ako občania a nezostali iba ich obyvateľmi. Účasť je predpoklad ak chcú mladí ľudia prejsť svoju vôľu žiť spoločne s ostatnými na ulici, v časti obce, meste alebo regióne a byť aktérmi sociálnych zmien.

K problémom, ktoré sú spojené s prácou s mládežou na miestnej úrovni patrí výrazná heterogénnosť súčasnej mládeže a jej príslušnosť k rôznym subkultúram, individualizáciu súčasnej mládeže, existenciu anómie, t.j. stavu rozkladu noriem sociálneho konania u mládeže ako aj ostatných členov spoločnosti, ktorí sa v dôsledku zrýchlených spoločenských zmien stali dezorientovanými, kríza identity mladých ľudí a vplyv nebezpečných spoločenských (rizikových) subkultúr, kultov, siekt apod.) na voľný čas mládeže. (Brozmanová-Gregorová a kol. 2007)

Koncepcia práce s mládežou na miestnej a regionálnej úrovni má svoje intencionálne, regionálne, inštitucionálne, ekonomické ako aj iné špecifiká. Vytvoriť vlastnú koncepciu práce s mládežou na miestnej a regionálnej úrovni vyžaduje spoluprácu a zainteresovanosť všetkých subjektov⁴. Práve v tom je kľúčová úloha územnej samosprávy: pôsobiť ako stmelovací a koordinujúci prvok. Takáto koncepcia má vychádzať z analýzy situácie, definovania problémov a cieľov a z prípravy špecifických mechanizmov spolupráce a podpory a riešení pre jednotlivé problémy. Viaceré mestá a samosprávne kraje majú vo svojich plánoch dlhodobého rozvoja urobené analýzy silných a slabých stránok, ohrození a príležitostí v oblasti práce s mládežou. Dôležité je poznať a skompletizovať tieto ako i ďalšie dôležité údaje z jednotlivých

⁴ Miháliková, J., Jambrichová, J., Hanečáková, M.: Čítanka pre samosprávy. Mládežnícka politika na miestnej úrovni. Bratislava: Iuventa, 2005.

oblastí mládežníckej politiky na miestnej a regionálnej úrovni, aby samosprávna politika regiónov a miest na Slovensku voči mládeži bola objektívna, koncepčná a efektívna.

Diferencovanosť hodnôt, životných predstáv ako aj rôznorodosť aktivít mládeže kladie špecifické nároky na vytvárané sídelné podmienky ako aj na organizačné zabezpečenie aktivít pre mládež. To vyžaduje rozvíjať spoluprácu obecných a regionálnych samospráv, neziskových a záujmových združení... Z hľadiska potrieb mládeže je teda potrebná rozšírená vzájomná komunikácia a spolupráca všetkých relevantných obecných i regionálnych aktérov, často aj za aktívnej spolupráce so štátnymi orgánmi.

Literatúra a použité údajové zdroje:

- *BAHNA, M. (2011):: Migrácia zo Slovenska po vstupe do Európskej únie. Veda, Bratislava, 219 s.
- *BAHNA, M. (2013): Dve dekády medzinárodnej migrácie zo Slovenska: od otvorenia hraníc po otvorenie pracovného trhu. In Ako sa mení slovenská spoločnosť. - Bratislava : Sociologický ústav SAV, 2013
- *BROZMANOVÁ-GREGOROVÁ a kol. (2007): Mládež – mesto – región. Iuventa, Bratislava
- *Európska charta o participácii mladých ľudí na živote obcí a regiónov. Rada Európy, 2003.
- *GAJDOŠ, P., MORAVANSKÁ, K. (2005): Reflexie stavu životných podmienok a rozvojových možností obcí modelových území: (z pohľadu predstaviteľov miestnej samosprávy). In Podoby regionálnych odlišností na Slovensku : príklady vybraných okresov. - Bratislava : Sociologický ústav SAV, 2005, s. 192-219.
- *GAJDOŠ, P., PAŠIAK, J. (2006): Regionálny rozvoj Slovenska z pohľadu priestorovej sociológie. Bratislava : Sociologický ústav SAV : UNESCO NK MOST, 2006. 252 s.
- *GAJDOŠ, Peter - MORAVANSKÁ, Katarína (2011). Suburbanizácia a jej podoby na Slovensku. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 2011. 205 s.
- *GAJDOŠ, P. - MORAVANSKÁ, K. (2016). Sídlny vývoj na Slovensku (1990-2014) a jeho sociálno-priestorové kontexty a dopady. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 2016.
- *MIHÁLIKOVÁ, J. – JAMBRICHOVÁ, J. – HANEČÁKOVÁ, M. (2005): Čítanka pre samosprávy. Mládežnícka politika na miestnej úrovni. Iuventa, Bratislava:
- *PODOLÁK, P. (2006): Priestorový pohyb obyvateľstva – vnútorná migrácia na Slovensku. In Mládek, J. a kol.: Demogeografická analýza Slovenska, Bratislava: Univerzita Komenského, 73–77.
- WHEELER W.- THOMAS A.M. (2011): In.: Robinson, J. W., - Green, G. P. : Introduction to Community Development: Theory, Practice, and Service-Learning. SAGE Publications.2011.
- *VAŇO, B. ed., (2000): Populačný vývoj v Slovenskej republike 1999. INFOSTAT, Bratislava

Bilancia pohybu obyvateľstva SR. ŠÚ SR Bratislava

MORAVANSKÁ, K., GAJDOŠ, P., SURÍKOVÁ, M, (2013): Vývojové zmeny v priestorovej lokalizácii mládeže na Slovensku a jej mobilitné preferencie v kontexte životných aspirácií. Výskum. Iuventa. Bratislava.

Sčítanie obyvateľstva, domov a bytov v SR 2001, 2011. ŠÚ SR, Bratislava

Stav a pohyb obyvateľstva v rokoch 1996-2016. ŠÚ SR, Bratislava

Vnútorné sťahovanie obyvateľstva SR. ŠÚ SR, Bratislava